

Univerza v Mariboru
Fakulteta za varnostne vede

DIPLOMSKO DELO
Psihološki vidiki prevar

April, 2009

Katarina Bizovičar
Mentor: dr. Igor Areh

KAZALO

POVZETEK	1
1 DEFINICIJA PREVARE	3
2 PREVARE STORJENE V VEČJIH KORPORACIJAH IN PODJETJIH.....	7
2.1 Prevare storjene s strani vodilnih uslužbencev	8
2.2 Problem korupcije v podjetjih	19
2.3 Psihološki vzroki za storitev prevare	26
3 PREVARE V PODJETJIH STORJENE S STRANI ZAPOSLENIH IN STRANK...	37
4 PREVARE MED POSAMEZNIKI	42
4.1 Vrste prevar	43
4.2 Psihološki dejavniki storitve prevare med posamezniki	49
5 PREVARE STORJENE PREKO INTERNETA IN DRUGIH MEDIJEV	53
5.1 Prevare storjene preko interneta	56
5.2 Prevare povezane z internetnimi dražbami in trgovinami	60
5.3 Kako preprečiti prevare in zlorabe preko interneta	63
5.4 Prevare storjene preko drugih medijev	65
6 PREISKANOST PREVAR IN KAZNIVOST	68
7 RAZPRAVA.....	71
VIRI:.....	76

KAZALO TABEL

Tabela št. 1; Struktura KD, za katere je policija podala kazenske ovadbe v letih 2003–2007.....	68
---	----

POVZETEK

Prevara je namerno dejanje enega ali več posameznikov, ki z goljufijo na neupravičen ali nezakonit način pridobijo določeno korist. Gre za to, da nekdo načrtno z dejanjem ali besedami posredno ali neposredno nekoga zavede v zmotu z namenom, da bi se sam s tem okoristil. Tri četrtine prevar je storjenih s strani moških. Največ prevar je storjenih v podjetjih s strani vodstva oziroma tistih, ki so v organizaciji zadolženi za upravljanje zaposlenih ali tretjih oseb, pa tudi iz strani zaposlenih in strank. Med okoliščine, ki prispevajo k nastanku prevar, bi lahko šteli predvsem neustrezno plačo, slabe možnosti za napredovanje, slabo vodenje, finančne pritiske in druge pritiske v osebnem življenju. Zadosti močan zunanji pritisk lahko povzroči, da tudi sicer poštena oseba stori prevaro. Najpogostejše prevare med posamezniki so prevare z lažnim predstavljanjem in goljufije pri nakupu oziroma prodaji. Posameznikom lahko prevaranti povzročijo veliko premoženjsko škodo, ki jim je le redkokdaj povrnjena. Število uporabnikov svetovnega spleta v zadnjem času skokovito narašča, z njim pa se povečuje tudi število prevar storjenih preko svetovnega spleta. Primeri so okužbe z virusi, vdori v sistem, kraja sredstev, prodaja poslovnih skrivnosti in še mnogo drugih načinov, ki jih prevaranti izkoristijo, da si pridobijo določeno korist. Veliko prevar preko svetovnega spleta je povezanih tudi z internetnimi dražbami in trgovinami, kjer ponudniku posredujemo številko kreditne kartice, čeprav je v zadnjem času tehnologija na tem področju napredovala in se je število zlorab zmanjšalo. Proti prevaram se lahko borimo z ustrezno tehnologijo, z dovolj usposobljenimi organi za odkrivanje in preprečevanje prevar, z ustrezno zakonodajo in kaznovanostjo.

Ključne besede: prevara, premoženjska korist, internet.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF A FRAUD

ABSTRACT

Fraud is intentionally act of one or more individual people who with fraud on unjustified or illegal way receive defined benefit. The point of that is that someone with planned action or words indirectly or directly seduce someone into mistake with purpose to get some profit. Three quarters of frauds are committed by men. The most frauds in enterprises are committed from leadership or those, who are in the organization competent for employees or some third person and also from employees and from customers. Among circumstances which contribute to that the fraud is committed, we could classify first of all unsuitable salary, bad possibility to get a promotion, bad guidance, financial pressure and some other pressures in personal life. Enough strong external pressure can cause that also otherwise honest person commit fraud. The most frequently frauds between individuals are fraud with false introduction and fraud in buying or sale. Cheaters can cause to someone a big financial damage which in a lot of cases is not returned. The number of internet users has latterly quickly increased but with that has also increased the number of frauds committed over internet. Examples are infections with virus, breaking in a system, stealing funds, selling business secrets and a lot of other ways which cheaters use to get some benefit. A lot of frauds committed over internet are linked with internet auctions and trade where we interfere to the offerer the number of our credit card although the technology on that area has in the last time made a big progress and the number of abuse has reduced. Against frauds we can fight with suitable technology, with enough qualified agency for fraud detection and prevention, with suitable legislation and punishment.

Key words: fraud, financial benefit, internet.

1 DEFINICIJA PREVARE

Prevara je namerno dejanje enega ali več posameznikov, ki z goljufijo na neupravičen ali nezakonit način pridobijo določeno korist. Je družbeni problem, ki je vedno bolj pogost in vedno bolj resen.

Izraz prevara bi lahko enačili z izrazom goljufija. V naši pravni zakonodaji pomeni kaznivo dejanje goljufije po 211. členu Kazenskega Zakonika storilčevo dejavnost oziroma ravnanje, ko ta s prikrivanjem dejanskih okoliščin ali lažnim prikazovanjem spravi koga v zmoto ali ga pusti v zmoti, da ta v škodo svojega ali tujega premoženja kaj stori ali opusti.

Goljufija – 211. člen KZ

- (1) Kdor, zato da bi sebi ali komu drugemu pridobil protipravno premoženjsko korist, spravi koga z lažnim prikazovanjem ali prikrivanjem dejanskih okoliščin v zmoto ali ga pusti v zmoti in ga s tem zapelje, da ta v škodo svojega ali tujega premoženja kaj stori ali opusti, se kaznuje z zaporom do treh let.
- (2) Kdor z namenom iz prejšnjega odstavka tega člena v zavarovalništvu ob sklenitvi pogodbe navede lažne podatke ali zamolči pomembne podatke, sklene prepovedano dvojno zavarovanje ali sklene zavarovalno pogodbo potem, ko je zavarovalni ali škodni primer že nastopil, ali lažno prikaže škodni dogodek, se kaznuje z zaporom do enega leta.
- (3) Če sta goljufijo storili dve ali več oseb, ki so se združile zato, da bi goljufale, ali če je storilec z dejanjem iz prvega odstavka tega člena povzročil veliko premoženjsko škodo, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- (4) Če je bilo dejanje iz prvega ali tretjega odstavka tega člena storjeno v hudodelski združbi, se storilec kaznuje z zaporom od enega do desetih let.
- (5) Če je z dejanjem iz prvega odstavka tega člena povzročena majhna premoženjska škoda in je storilec hotel pridobiti majhno premoženjsko korist, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.
- (6) Kdor, zato da bi drugega oškodoval, spravi koga z lažnim prikazovanjem ali prikrivanjem dejanskih okoliščin v zmoto ali ga pusti v zmoti in ga s tem zapelje,

da ta v škodo svojega ali tujega premoženja kaj stori ali opusti, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.

(7) Pregon za dejanje iz petega in šestega odstavka tega člena se začne na predlog.

Prevara je del vsakdanjosti, za nekatere celo sredstvo za uspeh in bogastvo. Dokler varaš samega sebe, je to intimna zgodba, ko pa z njo presežeš lastne meje in s prevaro ogrožaš nekoga drugega, dobi to početje večje razsežnosti. Gre torej za to, da nekdo načrtno z dejanjem ali besedami posredno ali neposredno nekoga zavede v zmoto z namenom, da bi se sam s tem okoristil. Nov čas z novimi odkritji, tehnologijo in razvitim informacijskim sistemom prinaša tudi prevare oziroma goljufije, ki prežijo na posameznika na vsakem koraku. Od njega in njegovega poznavanja posameznih področij ter značaja, pa je odvisno, ali jih bo prepoznal in se jim znal upreti. A vse te odlike niti niso potrebne, dovolj je že, da poišče informacije na pravem mestu.

Značilnosti prevar (Dvoršek, 2003):

- prevare predstavljajo le majhen delež v celotni množici vzorcev,
- za odkrivanje različnih načinov za prevare je potrebno za učinkovito odkrivanje uporabiti različne metode,
- ravnanje prevarantov se spreminja, zato je potrebno sistem za odkrivanje stalno prilagajati,
- običajno je potrebno na pojav prevare reagirati hitro, saj se le tako uspešno omeji s prevarami povzročeno škodo.

Pri prevari si storilec pridobi premoženjsko korist tako, da spravi žrtev v zmoto. V vsakdanjem življenju je mogoče spraviti žrtev v zmoto zaradi najrazličnejših okoliščin, zato poznamo zelo različne pojavne oblike prevar, od dokaj primitivnih, do zelo prefinjenih. S časom se pojavne oblike spreminjajo – goljufi se prilagajajo novim okoliščinam in razmeram, ki jih je mogoče izkoristiti za izvršitev goljufije. Goljufije ali prevare predstavljajo tretjo najobsežnejšo skupino premoženjskega kriminala (prav tam).

Goljufi znajo zelo uspešno izkoristiti določeno pomanjkanje na trgu. Ko je bilo težko priti do potnega lista ali deviznih sredstev, so se ponujali za posrednike, da jih lahko preskrbijo; zahtevali so predplačila in nato izginili. Ko so se pojavili čeki kot plačilno sredstvo, so si jih preskrbeli tudi goljufi in jih unovčevali na tuj račun. Kmalu za tem, ko

so se pojavile kreditne kartice, so se pojavili tudi ponarejevalci in izdelali kreditne kartice s ponarejenimi hologrami in magnetnimi zapisi podatkov o lastniku oziroma imetniku kreditne kartice (prav tam).

Nekateri goljufi izkoriščajo dobroto žrtev (izdajajo se za predstavnike dobrodelnih organizacij, ki zbirajo sredstva za pomoči potrebnim), drugi izkoriščajo naivnost (predstavljajo se za pomembneže, ki lahko na hitro uredijo razna dovoljenja, potrdila, spričevala, izkaznice in podobno), tretji pa izkoriščajo zlasti željo ljudi po hitrem zaslužku (pritegnejo jih k investiranju, ki naj bi zagotavljalo zelo visoke donose ali jih prepričajo v zelo ugoden nakup blaga, za katerega se kasneje izkaže, da je ničvreden ponaredek). Goljufi znajo izkoristiti tudi trenutne stiske ljudi. Zaradi takšnih in podobnih preslepitev goljufi med kriminalci ne dosegajo velikega spoštovanja. Drugi premoženjski delinkventi se jih izogibajo (prav tam).

Glavno orožje goljufa je jezik oziroma spretnost navezovanja stikov z žrtvami. Goljufi so uglajeni, urejeni, na potencialne stranke znajo narediti vtis z vizitkami, na katerih je komaj dovolj prostora za njihove visoke položaje in funkcije. Ne pozabijo pokazati številnih drugih vizitk (tudi fotografij), ki izkazujejo njihovo povezavo z različnimi pomembneži in ekskluzivnimi sredinami. Stalno jim zvonijo mobilni telefoni, ne skoparijo z napitninami. Kovčki, s katerimi prihajajo v hotele in na poslovne sestanke, so polni nalepk znanih letalskih družb. Včasih se izkazujejo z diplomami priznanih izobraževalnih institucij ali potrdili o usposobljenosti za specialna področja dela (npr. svetovalec za finančni inženiring, elektronsko trgovanje in podobno). Potrdila so seveda ponarejena (prav tam).

Opisano velja za specializirane goljufe, ki jim goljufanje predstavlja način preživljanja. Svoje žrtve izbirajo načrtno in potrpežljivo. Slednje je potrebno, da si pridobijo kar največje zaupanje žrtve. Včasih je za to potrebnih tudi več mesecev. Poleg specializiranih poznamo še priložnostne goljufe. Ti dejanj ne načrtujejo. Izkoristijo le trenutno priložnost. Nepoznavalec prodaja dragoceno sliko, ki jo goljuf odkupi kot delo nepomembnega slikarja. Ali obratno: nepoznavalca, ki se zanima za nakup kakšnega predmeta, ki ima kulturno ali zgodovinsko vrednost, proda ceneno imitacijo, za dragocen družinski nakit se kasneje izkaže, da je daleč od zlata. Med priložnostne goljufe uvrščamo tudi tiste, ki priložnostno ogoljufajo zavarovalnico. Lažno prikažejo, da so bili med

požarom uničeni tudi dragi stroji, da je prometno nesrečo in s tem škodo na vozilu povzročil drugi udeleženec v prometu, da je vlomilec odnesel več zavarovanega blaga, kot ga je dejansko in podobno. V teh primerih ni zunanjih znakov, ki bi kazali na goljufijo, zato oškodovanec običajno niti ne ve, da je ogoljufan. Obstajajo le bolj ali manj opazni indici (prav tam).

Prevara, v katero je vpleten en ali več članov posloводства ali pristojnih za upravljanje, se označuje kot poslovodska prevara; prevara, ki vključuje samo zaposlene v podjetju, se označuje kot zaposlenska prevara. V obeh primerih utegne obstajati skrivni dogovor s tretjimi osebami zunaj podjetja (Duhovnik, 2005).

Prevaram je najbolj izpostavljen sektor finančnih storitev, saj finančne ustanove zagotavljajo večji del finančnih virov za poslovne dejavnosti. Banke in drugi ponudniki finančnih storitev so med najbolj reguliranimi panogami, zato so postali zelo občutljivi pri zaznavanju tveganj, povezanih z gospodarskim kriminalom. Mnoge banke imajo visoko razvite sisteme za nadzor nad temi tveganji, zato je tudi verjetno, da je večje število poročenih primerov gospodarskega kriminala v tem sektorju posledica tako večjega tveganja samega bančništva kot tudi večjega nadzora in učinkovitejšega odkrivanja prevar (Horvat, 2001).

Bolj izpostavljene prevaram so tudi farmacevtske in kemične družbe, kjer so velika nevarnost korupcija in zloraba pravic intelektualne lastnine skupaj s piratstvom in krajo patentov. Med dejavnostmi v podjetju je izpostavljena prevaram tudi nabava, in sicer s korupcijo, namišljenimi dobavitelji, ponarejenimi računi in napihnjenimi cenami. Raziskava je te sume potrdila, saj so infrastrukturna in nabavno intenzivna poslovna področja, kot so energetika, telekomunikacije in široka poraba, visoko na lestvici prevar. Najmanj je izpostavljeno prevaram področje profesionalnih storitev. Ta podjetja niso nabavno intenzivna in le redko upravljajo velike denarne zneske (prav tam).

2 PREVARE STORJENE V VEČJIH KORPORACIJAH IN PODJETJIH

V današnjem času smo priča čedalje večjemu razmahu gospodarskega kriminala, tako v Sloveniji kot drugje po svetu. Že od nekdaj je spremljajoč pojav civilizacijskega razvoja, ki škodljivo vpliva na njegove ekonomske pridobitve in dosežke. O lastnostih, vzrokih in značilnostih gospodarske kriminalitete govorijo mnoge študije ter teorije. Nekatere teorije trdijo, da gospodarski kriminal zajema tista ravnanja fizičnih in pravnih oseb, ki povzročajo škodo in nevarnost ekonomski politiki, druge teorije govorijo o ogroženosti gospodarskega sistema zaradi dejanj, ki so posledica gospodarskega kriminala, spet tretje pa opozarjajo, da je treba tovrstno kriminaliteto preučevati z vidika škode, ki je povzročena premoženju in gospodarski dejavnosti. Škodo moramo ocenjevati kot vsoto kaznivih dejanj, gospodarskih prestopkov in prekrškov, ki negativno vplivajo na gospodarstvo.

Strokovnjaki so si enotni, da je gospodarska kriminaliteta specifičen pojav, tako po oblikah in storilcih kot po posledicah. Osnovna značilnost gospodarske kriminalitete je njena prikritost in zaradi tega lahko predvidevamo, da jo je mnogo več, kot pa se jo odkrije in preišče. Zaradi njene prikritosti ponavadi mine tudi daljši čas od kaznivega dejanja do trenutka, ko se ga odkrije oziroma ugotovi.

Ko se odkrije kaznivo dejanje gospodarskega kriminala, se navadno odkrije tudi storilec. Storilci gospodarske kriminalitete so ponavadi šolani, izobraženi ljudje z urejenimi življenjskimi pogoji in brez kriminalne preteklosti (kriminaliteta belega ovratnika). Storilci teh kaznivih dejanj delujejo načrtno v okviru svojega delovnega mesta, pristojnosti in pooblastil. Dejanja gospodarske kriminalitete so v večini storjena v obliki na videz normalnega gospodarskega posla ali uradnega opravila, ki ga največkrat pokriva poslovna ali uradna listina (Žerjav, 1994).

Najrazličnejše so tudi žrtve gospodarskega kriminala; to so lahko delavci, ki izgubijo delo zaradi stečaja, ali so oškodovani zaradi goljufivega ravnanja konkurenčnega podjetja, potrošniki, ki kupujejo blago ponarejenih blagovnih znamk, investitorji, ki so nasedli goljufivim obljubam, pa tudi navadni občani, ki so ogroženi zaradi neustreznega odlaganja nevarnih industrijskih odpadkov ali pa so prizadeti kot davkoplačevalci, ker

morajo poravnati gospodarsko škodo, ki je ni mogoče naprtiti povzročitelju. Marsikdaj pa žrtve ni mogoče individualizirati (Dvoršek, 2003).

Helge Kwamme, direktor družbe *Forensic Group Services* v skupini *PriceWaterhouseCoopers* na Norveškem pravi, da igra naključje pomembno vlogo pri 58 odstotkih prevar. Po podatkih raziskave, ki jo je opravila mednarodna skupina *PriceWaterhouseCoopers* leta 2001, je kar 42,5 odstotka večjih evropskih podjetij v zadnjih dveh letih utrpelo resne finančne težave. Helge Kwamme je pojasnil, da so razlogi za večjo izpostavljenost prevaram v velikih podjetjih tudi naslednji (Horvat, 2001):

- večja podjetja iščejo priložnost za rast z vstopanjem na nove trge, za katere je značilno že po naravi, da so bolj tvegani,
- večja podjetja imajo ponavadi bolj zapletene transakcijske strukture, zato je nadzorovanje oteženo,
- pritisk na poslovodstvo za doseganje zastavljenih ciljev lahko vodi h kratkoročnim ukrepom, usmerjenim k zniževanju stroškov, ki lahko zajemajo tudi sisteme upravljanj tveganj in finančnih nadzorov,
- zaposleni morda ne čutijo pripadnosti podjetju, kar vodi k napačnemu prepričanju, da je prevara zločin brez žrtve,
- v velikih sistemih so priložnosti za zaroto med zaposlenimi ali z zunanjimi strankami večje, kar lahko nadvlada sicer učinkovit nadzor.

Oblike in načini gospodarskega kriminala se skozi čas izrazito spreminjajo, kar je posledica razvoja informacijske tehnologije ter globalizacije. V Sloveniji prevladujejo poslovne goljufije vključno s preslepitvami pri poslovanju z vrednostnimi papirji, sledijo poneverbe in različne oblike zlorab položaja ali pravic (Dvoršek, 2003).

2.1 Prezare storjene s strani vodilnih uslužbencev

Finančna kriminaliteta je kriminaliteta, ki jo lahko najpogosteje povezujemo z vodilnimi uslužbenci. Finančna kriminaliteta praviloma predstavlja pridobivanje nezakonitega dobička na račun drugega oziroma drugih (poslovnih partnerjev, strank, upnikov, družbenikov/delničarjev, države, Evropske unije ipd.), s čimer je slednjim največkrat povzročena škoda. Seveda je tovrsten »*easy money*« mamljiv zlasti za storilce s področja

gospodarstva, ki lahko svoje dejanje relativno enostavno prikrijejo s pomočjo poslovnih knjig ali siceršnjega netransparentnega poslovanja. Dovolj iznajdljivi storilci lahko v kalnih vodah finančne kriminalitete spretno ribarijo (Selinšek, 2005).

Kot rečeno, finančni kriminal vedno povezujemo z denarjem. Ker je z istim pojmom povezano tudi opravljanje gospodarske dejavnosti, je pogosto zaslediti enačenje finančnega in gospodarskega kriminala. Glede na to, da je pridobitni namen ena izmed opredelilnih značilnosti pojma gospodarske dejavnosti, je finančni kriminal sicer tesno povezan s pojmom gospodarskega kriminala, vendar ne gre za sinonima. Medtem ko lahko v sklop gospodarskega kriminala uvrstimo kazniva dejanja, katerih objekt varstva je gospodarstvo, pri definiranju pojma finančnega kriminala enak pristop ni možen. »Finance« namreč niso opredeljene kot objekt kazenskopravnega varstva, pač pa največkrat predstavljajo motiv, ki ga zasledujejo storilci. Kot finančni kriminal bi lahko torej opredelili najrazličnejše oblike finančnih nepravilnosti, ki so določene kot kazniva dejanja ali prekrški, njihova temeljna skupna značilnost pa je ta, da so motivirana s pridobivanjem nezakonitega dobička oziroma, v kazenskopravni terminologiji, protipravne premoženjske koristi. Seveda je taka opredelitev zelo široka in za definicijo preohlapna. Objekti napada teh kaznivih dejanj so namreč lahko najrazličnejši; gospodarstvo, življenje in telo, človekovo zdravje, premoženje, okolje ipd. Vsekakor pa najbolj tipične oblike finančnega kriminala, kot so poslovne goljufije, davčne utaje oziroma zatajitev finančnih obveznosti, preslepitve pri poslovanju z vrednostnimi papirji, preslepitve pri pridobitvi posojila ali ugodnosti ipd., sovpadajo tudi s pojmom gospodarskega kriminala. Ob teh kaznivih dejanjih se pogosto pojavlja tudi tako imenovana »spremljevalna kriminaliteta«. Ta izraz je nemška teorija razvila za kazniva dejanja, ki se tipično pojavljajo in tudi obravnavajo poleg nekaterih dejanj iz sfere finančnega in gospodarskega kriminala (v poštev pridejo tudi pri drugih oblikah deviantnosti) – to so zlasti ponarejanje listin, korupcija in pranje denarja. Pri slovenskih avtorjih je za podobne primere zaslediti izraz »sekundarne dejavnosti organiziranega kriminala« (prav tam).

Med najpogostejše prevare vodilnih uslužbencev štejemo davčno zatajitev, ki je opredeljena v 249. členu Kazenskega zakonika:

- (1) Kdor da, zato da bi se sam ali kdo drug popolnoma ali deloma izognil plačilu davkov, prispevkov ali drugih predpisanih obveznosti fizičnih ali pravnih oseb ali neupravičeno dobil v celoti ali deloma vrnjen davek v Republiki Sloveniji ali drugih državah članicah Evropske unije, lažne podatke o pridobljenih dohodkih, stroških, predmetih, blagu ali drugih okoliščinah, ki vplivajo na ugotovitev davkov in drugih predpisanih obveznosti, ali kako drugače preslepi organ, pristojen za odmero ali nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem teh obveznosti, pa obveznosti, ki se jim je izogibal, ali davek, ki mu je bil neupravičeno vrnjen, pomenijo večjo premoženjsko korist, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do treh let.
- (2) Enako se kaznuje, kdor z namenom iz prejšnjega odstavka ne prijavi pridobljenega dohodka ali drugih okoliščin, ki vplivajo na ugotovitev davkov, prispevkov ali drugih predpisanih obveznosti fizičnih ali pravnih oseb, kadar je prijava obvezna, pa obveznosti, katerim se je nameraval izogniti, pomenijo večjo premoženjsko korist.
- (3) Kdor z namenom, da bi preprečil ugotovitev dejanske davčne obveznosti, na zahtevo pristojnega davčnega organa ne daje podatkov, ne predloži poslovnih knjig in evidenc, ki jih je dolžan voditi, ali so knjige in evidence vsebinsko napačne, ali ne da pojasnil v zvezi s predmetom davčnega nadzora ali ovira davčni nadzor, se kaznuje z zaporom od enega do dveh let.
- (4) Če je bila z dejanjem iz prvega ali drugega odstavka tega člena dosežena velika premoženjska korist in je storilec hotel doseči tako premoženjsko korist, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- (5) Če je bilo dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena storjeno v hudodelski združbi, se storilec kaznuje z zaporom od treh do dvanajstih let.

Namen storilca, da bi se sam ali kdo drug izognil plačilu davkov ali drugih predpisanih obveznosti, je v 249. členu Kazenskega zakonika opredeljen kot zakonski znak kaznivega dejanja davčne zatajitve. Dejstvo, da je v zakonu predvidena kot kazniva le naklepna oblika zatajitve finančnih obveznosti pomeni, da je to dejanje po sami definiciji storjeno iz koristoljubja. Poleg tega namen pridobivanja protipravne premoženjske koristi na strani storilca jasno kaže, da gre za eno izmed kaznivih dejanj, ki jih je mogoče šteti med finančna kazniva dejanja v (naj)ožjem pomenu besede (Selinšek, 2005).

Glede na relativno visoko postavljen objektivni pogoj kaznivosti, ni velike verjetnosti, da bi to kaznivo dejanje lahko izvršile fizične osebe kot posamezniki, ampak je praviloma izvršeno v sklopu opravljanja gospodarske dejavnosti. Zaradi tega se tudi v tuji literaturi kazniva dejanja, povezana z davčnim utajevanjem, večinoma obravnavajo v sklopu gospodarskega kazenskega prava oziroma gospodarske kriminalitete, pa tudi v Kazenskem zakoniku je to dejanje uvrščeno v sklop kaznivih dejanj zoper gospodarstvo. To je teoretično gledano sporno, ker naj bi v gospodarsko kazensko pravo sodila kazniva dejanja, katerih pravno varovana dobrina je gospodarstvo. Kaznivo dejanje zatajitve finančnih obveznosti pa ni usmerjeno zoper gospodarstvo, marveč je objekt kazenskopravnega varstva tega dejanja v prvi vrsti davčni sistem države. Davčni in gospodarski sistem se sicer prepletata – obdavčitev je gotovo pomemben dejavnik pri formiranju ter tudi poslovanju gospodarskih subjektov; slednji pa prispevajo svoj delež v državni proračun v obliki plačila davkov in drugih dajatev. Vendar ta povezava ne predstavlja povezave davčnega sistema in gospodarstva kot objektov kazenskopravnega varstva kaznivega dejanja zatajitve finančnih obveznosti (prav tam).

Teoretične dileme storilcev kaznivih dejanj seveda ne motijo – tako je Okrožno sodišče v Mariboru spoznalo za krivega direktorja gospodarske družbe A.Z. d.o.o., ki je dal davčnemu organu krive podatke o okoliščinah, ki vplivajo na davčno obveznost, in sicer je davčni inšpektorici dostavil papirje (naročilnico z lažno izjavo, da kupuje blago na nadaljnjo prodajo, lažne račune in lažne dobavnice), s katerimi je prikazal navidezno prodajo 364.488 litrov dizelskega goriva neobstoječi gospodarski družbi L. d.o.o.. Gorivo pa je gospodarska družba A.Z. d.o.o. dejansko prodala končnim kupcem in se na ta način izognila plačilu 13.880.487,40 SIT takratnega prometnega davka. Sodišče je storilcu za to dejanje izreklo dve leti zapor, zavezalo pa ga je tudi k plačilu 13.880.487,40 SIT z zamudnimi obrestmi v državni proračun. Sodba je postala pravnomočna decembra leta 2004 (prav tam).

O številnih kršitvah, ki imajo vsaj objektivne znake kaznivega dejanja zatajitve finančnih obveznosti, lahko beremo tudi v biltenu Davčne uprave RS, pri čemer je večina nepravilnosti ugotovljenih pri pregledovanju poslovnih knjig. V zvezi z zatajitvijo finančnih obveznosti se tako kot bistven omejevalni dejavnik tovrstne kriminalitete kaže transparentnost finančnega poslovanja. Dokazovanje tega kaznivega dejanja (kakor tudi številnih drugih kaznivih dejanj s področja finančne kriminalitete) je povezano s

poslovnimi knjigami, ki jih morajo po Zakonu o gospodarskih družbah voditi vsi gospodarski subjekti. Poslovne knjige se opredeljujejo kot zbirke sistematično urejenih in zapisanih podatkov o poslovnih postopkih in stanjih. Vsak zapis v poslovnih knjigah mora biti podprt z listino, na kateri so podatki o poslovni spremembi ali stanju; vodenje poslovnih knjig pa je večinoma organizirano v obliki računovodstva. Na podlagi poslovnih knjig se izdelujejo davčni izkazi, zato so korektni podatki v poslovnih knjigah edino zagotovilo, da bo davčna obveznost plačana pravilno in v celoti (prav tam).

Med prevare štejemo poslovno goljufijo, ki je opredeljena v 228. členu Kazenskega zakonika:

- (1) Kdor pri opravljanju gospodarske dejavnosti pri sklenitvi ali izvajanju pogodbe ali posla preslepi drugega s prikazovanjem, da bodo obveznosti izpolnjene, ali s prikrivanjem, da obveznosti ne bodo ali ne bodo mogle biti izpolnjene, zaradi delne ali celotne neizpolnitve obveznosti pa si pridobi premoženjsko korist ali nastane za stranko ali koga drugega premoženjska škoda, se kaznuje z zaporom do petih let.
- (2) Če je zaradi dejanja iz prejšnjega odstavka pridobljena velika premoženjska korist ali nastala velika premoženjska škoda, se storilec kaznuje z zaporom od enega do desetih let.
- (3) Če je zaradi dejanja iz prvega odstavka tega člena pridobljena majhna premoženjska korist ali nastala majhna premoženjska škoda, se storilec kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.

Kaznivo dejanje poslovne goljufije zajema dve zelo različni pojavnosti (Selinšek, 2005):

- po eni strani sankcionira neizpolnitev obveznosti gospodarskega subjekta v razmerju do potrošnika,
- po drugi strani pa predstavlja poskus uporabe instrumentov kazenskega prava za doseganje večje stopnje plačilne discipline med gospodarskimi subjekti.

V sodni praksi je pri kaznivem dejanju poslovne goljufije zaslediti relativno pogoste izjave obdolžencev, da niso imeli namena nikogar ogoljufati, saj nabavljenih stvari niso plačali, ker niso imeli denarja. Medtem ko je pri klasičnem kaznivem dejanju goljufije po

211. členu Kazenskega zakonika podobna navajanja potrebno upoštevati pri dokazovanju subjektivnega elementa, pri poslovni goljufiji namen storilca ni zakonski znak dejanja, kar pomeni, da je *de facto* za obstoj kaznivega dejanja nepomemben (lahko pa predstavlja okoliščino, ki vpliva na odmero kazni). Pri poslovni goljufiji storilec do nastanka premoženjske škode ni v krivdnem odnosu, saj nastanek te škode predstavlja objektivni pogoj kaznivosti. Bistvo protipravnosti tega kaznivega dejanja je v preslepitvi drugega s prikazovanjem, da bodo obveznosti izpolnjene ali s prikrivanjem, da obveznosti ne bodo mogle biti izpolnjene. Dejanje torej stori oseba, ki se pri opravljanju gospodarske dejavnosti zaveda, da svojih obveznosti ne bo mogla izpolniti (ker nima denarja, materialnih sredstev, ustrezne opreme), pa vseeno sklene pogodbo oziroma o nezmožnosti izpolnitve tekom izvrševanja pogodbe nemudoma ne obvesti nasprotne stranke (prav tam).

Ljudje se poslužujejo raznih načinov, da bi prišli do dobička. Eden izmed njih je tudi lažni stečaj, ki je opredeljen v 226. členu Kazenskega zakonika: kdor, zato da obveznosti ne bi bile plačane, navidezno ali dejansko poslabša svoje premoženjsko stanje ali premoženjsko stanje drugega dolžnika in s tem povzroči stečaj ali izpolni pogoje za izbris gospodarske družbe po uradni dolžnosti brez likvidacije, tako da:

- premoženje ali njegov del, ki spada v stečajno maso, navidezno proda, brezplačno odstopi, odtuji za izredno nizko ceno ali uniči;
- sklene lažno pogodbo o dolgu ali prizna neresnične terjatve;
- prikrije, uniči, spremeni ali tako vodi poslovne knjige ali listine, da se iz njih ne more ugotoviti dejansko premoženjsko stanje, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

Za kaznivo dejanje lažnega stečaja je bistveno, da storilec ogroža svoje premoženjsko stanje ali premoženjsko stanje drugega dolžnika in s tem povzroči lažni stečaj zaradi prezadolženosti. Pojavne oblike lažnega stečaja so navidezna prodaja premoženja, ki sodi v stečajno maso ali brezplačni odstop premoženjske vrednosti oziroma odtujitev premoženja, ki sodi v stečajno maso za izredno nizko ceno oziroma se to premoženje na kakršenkoli način premoženjsko uniči. Druge pojavne oblike so sklenitev lažne pogodbe o dolgu ali priznanje neresnične terjatve ter prekrivanje, uničenje, predrugačenje ali pa vodenje poslovnih knjig oziroma listin, da se iz njih ne more ugotoviti dejansko premoženjsko stanje. Storilec tega kaznivega dejanja je oseba, ki upravlja dolžnikovo

premoženje, praviloma pa je to direktor ali druge osebe pri gospodarskem ali drugem subjektu, ki se lahko pojavlja v pravnoorganizacijske oblike s. p., gospodarske družbe, zavoda ali drugo. Odgovarja pa za omenjeno kaznivo dejanje lahko tudi pravna oseba. Za lažni stečaj je potreben direkten naklep storilca. Bistveno pri tem kaznivem dejanju je povzročitev stečaja z dejanjem, ki ima za posledico dejansko ali navidezno poslabšanje premoženjskega stanja dolžnika, ki v posledici pripelje do stečaja v skladu z Zakonom o prisilni poravnavi stečaja in likvidaciji. Da bi omenjeno kaznivo dejanje lažnega stečaja bilo storjeno, se mora stečaj končati s sklepom sodišča o stečaju dolžnika. Za zmanjšanje premoženja se pogosto v praksi šteje, če družba ustanovi hčerinsko družbo, v katero vloži del svojega premoženja (Ivanjko, 2005).

V praksi pogosto srečujemo primere, da se organizirajo družbe, ki so vnaprej obsojene na prenehanje, ker se jim ne zagotovi dovolj sredstev za normalno poslovanje, ali se ustanavljajo družbe zaradi pridobitve neutemeljenega statusa. Med podjetniki posamezniki je mogoče zaslediti tovrstna kazniva dejanja zlasti zaradi spornega stališča, da v primeru stečaja podjetnika posameznika gre vse premoženje, ki ga ima dolžnik v začetku stečajnega postopka in da po končanem stečaju ne odgovarja za nepokrite obveznosti. Z različnimi poslovnimi transakcijami podjetnik posameznik lahko locira premoženje pri tretjih osebah na legalnih pravnih podlagah z namenom, da ga ponovno pridobi po opravljenem stečajnem postopku, v katerem so oškodovani upniki. Pri tem dejanju gre po vsej verjetnosti za kaznivo dejanje, kjer je bistveno prikrivanje, uničenje ali predrugačenje podatkov, ki se vodijo v poslovnih knjigah tako, da se ne more ugotoviti dejansko premoženjsko stanje (prav tam).

V praksi so poslovni ljudje manj pozorni na to, da je tudi opuščanje pravočasnega uveljavljanja terjatev z namenom, da se povzroči stečaj, tudi kaznivo dejanje. Neizvrševanje svojih dolžnosti pri upravljanju s premoženjem ali pri vodenju gospodarske dejavnosti, zaradi česar pride do stečaja in velike premoženjske škode za upnike, je prav tako sestavina dejanskega stanja tega kaznivega dejanja. Storilec kaznivega dejanja je lahko le odgovorna oseba, ki upravlja s premoženjem stečajnega dolžnika. Element naklepa mora biti nesporen. V dosedanji praksi se je pogosto pristopalo k stečaju in namerno povzročenemu stečaju zaradi izvajanja postopkov privatizacije in lastninjenja oziroma pridobivanja možnosti odkupa premoženja podjetja po relativno nizki ceni. Povzročitev stečaja je mogoča tudi iniciirano z razlogi konkurenčnega prava,

kadar npr. direktor ali druga oseba zavestno povzroči stečaj konkurenta in s tem omogoči drugim ugodnejši položaj na trgu. Za omenjeno kaznivo dejanje ne zadošča samo stečaj, temveč tudi nastanek velike premoženjske škode za upnika, kar pa praviloma ni težko dokazovati (prav tam).

Najbolj pogosti pojav kaznivega dejanja v zvezi s poslovanjem in odnosi v gospodarskih družbah je oškodovanje upnikov (227. člen Kazenskega zakonika), kateremu pa se ne posveča pozornosti, zlasti kadar gre za posredno oškodovanje upnikov. Omenjeno kaznivo dejanje se nanaša izključno na gospodarske subjekte in ga je mogoče storiti le z direktnim naklepom oziroma zavestjo storilca pri opravljanju gospodarske dejavnosti, ki ve, da je sam ali kdo drug kot dolžnik postal nezmožen plačila, pa je iz zadolženega premoženja izplačal dolg ali kako drugače spravil kakšnega upnika v ugodnejši položaj in s tem povzročil veliko premoženjsko škodo drugim upnikom. V praksi so pojavne oblike tega kaznivega dejanja zelo specifične in manj prepoznavne kot kaznivo dejanje lažnega stečaja ali povzročitve stečaja z nevestnim gospodarjenjem. Do oškodovanja upnikov lahko pride v različnih fazah reševanja podjetniških kriz, vendar vedno v povezavi s prisilno poravnavo ali stečajem.

Pranje denarja s tem pojmom pojmuje vsako tehniko pretvarjanja nepošteno in nezakonito pridobljenega bogastva v pošten in zakonit prihodek. Primarni cilj pranja denarja je prikrivanje nezakonito pridobljenega dohodka in izmikanje odkrivanju kriminalnih finančnih malverzacij ter s tem izogibanje plačevanja davščin. Denar postane s tem, ko je opran, del legalnega plačilnega prometa (Dobovšek, 1997).

Namen pranja denarja je omogočiti kriminalcu, da uživa protipravno pridobljeno premoženjsko korist, kot da bi užival legitimno pridobljena sredstva. Storilci kaznivih dejanj umaknejo denar z mest, kjer bi ga lahko pristojni organi zasegli, na mesta, kjer te nevarnosti ni. Mnogokrat se to opravi s premikom denarja v tuje države, ki so zunaj dosega davčnega organa države, katere državljani so. Ponavadi rečemo, da je denar »opran«, ko njegov izvor ni razviden in ima vse lastnosti legitimno pridobljenega denarja oziroma premoženja (Šeme Hočevnar, 2007).

Značilnosti pranja denarja (prav tam):

- vključuje velike vsote denarja,
- denar ali premoženje izvira iz kaznivega dejanja,
- izvrši se preko legalnega plačilnega sistema,
- pogosto ima mednarodni značaj,
- izvrši se tako, da je denarju čim težje slediti,
- deluje, kot da gre za legitimno pridobljen denar ali premoženje,
- nelegalna sredstva so prenesena v gospodarstvo ali
- nelegalna sredstva (sedaj kot legitimno pridobljena) so ponovno investirana v kriminalno dejavnost.

Največji problem pri odkrivanju pranja denarja predstavljajo države z neurejeno zakonodajo, tako na finančnem kot tudi na kazenskem področju, poleg tega pa tudi države, v katerih velja tajnost bančnih računov. Vloženi denar v banko ene zgoraj omenjenih držav je možno uporabiti kot polog za legalni kredit v drugi državi. Denar je mogoče uporabiti za nakup lažnega podjetja, katerega glavna dejavnost postane pranje denarja. V državah, kjer je pranje denarja zakonsko regulirano, pa za pranje denarja uporabljajo igralnice, restavracije, menjalnice in podobne dejavnosti, v katerih je težko spremljati dejanski promet (Dobovšek, 1997).

Pranje denarja povzroča vrsto negativnih reakcij, med najbolj problematičnimi za gospodarstvo so (Šeme Hočevnar, 2007):

- spodkopavanje zasebnega sektorja; pralci denarja legalna podjetja pogosto uporabljajo za krinko nezakonitim aktivnostim. Ker se ta podjetja financirajo predvsem z nezakonito pridobljenim denarjem, lahko svoje storitve ali izdelke ponujajo po nižjih cenah. To pomeni, da imajo veliko konkurenčno prednost pred podjetji, ki se financirajo prek finančnega trga, in jih lahko s tem izrinejo iz zasebnega sektorja. Gospodarska načela teh kriminalnih podjetij vsekakor niso v skladu s splošnimi gospodarskimi načeli na prostem trgu, kar povzroča še dodatne negativne makroekonomske posledice,
- izguba kontrole nad vodenjem ekonomske politike; pralci denarja ne iščejo največjih donosov za investiranje umazanega denarja, temveč državo, kraj ali investicijo, ki bo najvarnejša za nadaljnje investiranje nezakonito pridobljenega kapitala. Tako tok kapitala ne bo usmerjen proti državam z dobro gospodarsko

politiko in visokimi stopnjami donosa, temveč proti državam s slabšo gospodarsko politiko in nižjimi stopnjami donosa. V tem primeru kapital ni optimalno investiran. Gibanja kapitalskih tokov, ki niso v skladu s splošnimi gospodarskimi načeli, vplivajo na odločitve nosilcev ekonomske politike, in sicer tako, da le-ti sprejemajo ukrepe na podlagi napačnih informacij. Veliki prilivi in odlivi kapitala lahko na nacionalni ravni pomembno vplivajo na devizni tečaj, obrestne mere in cene premoženja, v katerega je umazan denar investiran;

- sprememba povpraševanja po denarju; še ne dolgo nazaj je veljalo razmerje med kriminalom in povpraševanjem po denarju. To pomeni, da je razmah pranja denarja kot oblike kriminalnega dejanja povzročil večje povpraševanje po gotovini. Ker pa so se metode pranja denarja v zadnjih desetih letih zelo spremenile, vodi porast pranja denarja v zmanjšanje povpraševanja po gotovini. Od bančnega sistema in gotovine se metode pranja denarja usmerjajo k vzporednim finančnim trgom in razvitim nedenaarnim instrumentom.

Naštete posledice so le nekatere od mnogih, ki jih lahko utрпи država, zato ne smemo pozabiti na davčno politiko, v okviru katere je država lahko prisiljena k dvigu davčne stopnje zaradi neplačevanja davščin, kar je navsezadnje lahko tudi posledica vpliva umazanega denarja. Čeprav je kot posledica pranja denarja najbolj poudarjena gospodarska škoda, pa nikakor ne smemo zanemariti tudi socialnih, političnih in splošnih moralnih načel, ki so lahko resno ogrožena.

Zanimivo je, da se tako pridobljeni kapital investira v zakonite dejavnosti, kjer so dobički manjši, vendar stalni. Ker gre v gospodarstvu za velik promet z gotovino, to omogoča pranje denarja in s tem povezano relativno varnost. Prav pranje takšnega denarja pomeni ogrožanje nacionalnih gospodarstev, poleg tega pa se s korupcijo ogroža tudi obstoj državnega sistema (Dobovšek, 1997).

Trg vrednostnih papirjev: ena bistvenih značilnosti tržnega gospodarstva je ta, da poteka menjava dobrin prek trga, pri čemer se cena določene dobrine oblikuje na podlagi ponudbe in povpraševanja po tej dobrini. Ko je pomembna dobrina postal denar, se je v sklopu tržnega gospodarstva vzpostavil tudi finančni trg, na katerem subjekti s presežki ponujajo finančne prihranke, subjekti, ki jim finančnih sredstev primanjkuje, pa po njih povprašujejo. Zaradi prenosa sredstev od (gospodarskega) subjekta s presežkom k tistemu

s primanjkljajem finančnih sredstev so se razvile določene finančne oblike oziroma finančni instrumenti, med katere sodijo tudi vrednostni papirji (Selinšek, 2006).

Vrednostni papirji kakor tudi njihov trg so z družbenega in narodnogospodarskega stališča čedalje pomembnejši finančni instrument, zato je razumljivo, da v določenem segmentu uživajo tudi kazenskopravno varstvo. Pri tem je mogoče ločevati kazniva dejanja, katerih objekt napada so vrednostni papirji, in kazniva dejanja, katerih objekt napada je trg vrednostnih papirjev (prav tam).

V poglavju kaznivih dejanj zoper gospodarstvo so štiri kazniva dejanja, katerih posredni ali neposredni objekt napada so (med drugim) vrednostni papirji, in sicer (prav tam):

- kaznivo dejanje poneverbe in neupravičene uporabe tujega premoženja (209. člen KZ),
- kaznivo dejanje ponarejanja in uporabe ponarejenih vrednotnic in vrednostnih papirjev (244. člen KZ),
- kaznivo dejanje izdelave, pridobitve in odtujitve pripomočkov za ponarejanje (248. člen KZ),
- kaznivo dejanje izdaje nekritega čeka in zlorabe bančne ali kreditne kartice (246. člen KZ).

Pri prevarah z vrednostnimi papirji prevaranti poskušajo pogosto dobiti posojilo na osnovi vrednostnih papirjev, ki so ukradeni, ponarejeni ali neunovčljivi (ker je npr. eminent šel v stečaj). Znani so tudi primeri, ko so sleparji poskušali takšne vrednostne papirje deponirati pri banki, dokazilo o tem pa so nameravali uporabiti za izvedbo prevare v drugi državi. Da banke tem prevaram nasedejo, kaže tudi primer ene od večjih ruskih bank, ki je pred leti neveljavne vrednostne papirje ponudila kot jamstvo za finančni aranžma v višini 120 milijonov dolarjev. Zelo pogosto je finančna prevara v teh primerih povezana s pranjem denarja, davčno utajo ali davčno prevaro (Kovač Kostantinovič, 2002).

Prevaranti so specialisti. Gospodarski kriminal vključuje vedno več storilcev, ki so se v okviru svoje dejavnosti »specializirali«. Pogosto pri goljufijah vključujejo celo specialiste, kot so odvetniki ali računovodje, kar zahteva enako ali boljše specialistično znanje državnih organov, ki goljufije odkrivajo (Strologo, 2005).

2.2 Problem korupcije v podjetjih

Korupcija obstaja v družbi že od davnih časov in je pojav, ki ga je družba vedno zanikala, čeprav jo najdemo vsepovsod po svetu. Korupcija ne pozna meja, prav tako ni niti enega področja življenja, kjer ne bi bila prisotna. Problematika korupcije je izredno kompleksna in dolgoročno je njen vpliv negativen, zato ji vse več pozornosti namenjata tako mednarodna skupnost kot tudi naša država. V sodobnem svetu hitrega razvoja mednarodnega poslovanja je korupcija vse bolj izpostavljena.

Problem definicije posameznega pojava ni samo terminološki problem, ampak veliko več, sploh, če gre za pojave z negativnim vrednostnim predznakom, zoper katere se določeno okolje bori na takšne ali drugačne načine. Govoriti o korupciji v Sloveniji brez natančne določitve vsebine tega pojma bi pomenilo, da v bistvu ne vemo, zoper kaj se borimo, oziroma, kot postaja moderno, kaj naj odpravljamo. To je pri obravnavanem pojmu še poseben problem, saj teorija in praksa poznata aktivno in pasivno stran istega dogajanja in ostaja stalno odprto vprašanje, koga je treba bolj preganjati – tiste, ki podkupnine dajejo ali tiste, ki jih sprejemajo? Kaj je za določeno okolje bolj nevarno? Običajno oporo pri odgovorih na takšna vprašanja iščemo v zapisanih normah posamezne države in z njimi predvidenih sankcijah.

V svetu obstaja veliko definicij korupcije, ki si med seboj niti niso zelo podobne, prav tako niso povsem različne. Svet Evrope kot mednarodna organizacija, ki prevzema vedno bolj aktivno vlogo v boju zoper korupcijo, jo definira kot »katerokoli dejavnost oseb, ki jim je zaupana odgovornost v javnem ali zasebnem sektorju, s katero kršijo svoje dolžnosti, ki izhajajo iz statusa javnih uslužbencev, uslužbencev v zasebnem sektorju, neodvisnih agencij in drugih razmerij te vrste, in je usmerjena v pridobivanje kakršnihkoli nezasluzenih koristi zase in za druge«.

Slovenska pravna zakonodaja se loteva korupcije z različnih plati. Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ) in drugi kazenskopravni predpisi ne poznajo ene same definicije korupcije, ki bi zajemala vsa korupcijska kazniva dejanja. Med korupcijska (podkupovalna) kazniva dejanja štejemo:

- kršitev proste odločitve volivcev (151. člen KZ),
- sprejemanje podkupnine pri volitvah (157. člen KZ),

- nedovoljeno sprejemanje daril (241. člen KZ),
- nedovoljeno dajanje daril (242. člen KZ),
- jemanje podkupnine (261. člen KZ),
- dajanje podkupnine (262. člen KZ),
- sprejemanje koristi za nezakonito posredovanje (263. člen KZ).

Kot lahko vidimo, se definicije korupcije med seboj zelo razlikujejo. Na mednarodni ravni so mednarodne organizacije in tudi posamezne države poskušale definirati korupcijo, vendar se jim še ni uspelo poenotiti glede ene same definicije. Najbolj pogosto uporabljena je opredelitev korupcije kot zlorabe javnega položaja za pridobitev zasebne koristi.

V Sloveniji je bil 15. septembra 2001 ustanovljen Urad za preprečevanje korupcije, ki je korupcijo definiral kot vsako kršitev dolžnostnega ravnanja zaradi posredno ali neposredno obljubljenih, ponujene, dane, sprejete, zahtevane ali pričakovane koristi, zase ali za koga drugega. Novost definicije je, da ne ločuje med javnim in zasebnim sektorjem, pojmovanje dolžnostnega ravnanja pa vsebuje tako ravnanje v skladu z zakonodajo kot tudi v skladu z etičnimi in moralnimi pravili.

Korupcijo delimo na majhno oziroma drobno in sistemsko korupcijo. Prva običajno pomeni plačevanje majhnih zneskov denarja nižjim javnim uslužbencem, tako imenovano pospeševanje posla oziroma da na takšen način preskočimo birokratske ovire.

Ko prodre korupcija v politične in ekonomske institucije države in ne zadeva več le nekaj nepoštenih posameznikov, govorimo o sistemski korupciji. Ta postane del vsakdanjega poslovanja. Sistemsko korupcija se pojavlja predvsem v okolju, kjer ni primerne zakonodajne kontrole, neodvisnega sodstva, neodvisnih medijev in organizacij civilne družbe. Ta delitev nas ne sme zavesti v mišljenje, da je majhna korupcija manj škodljiva kot sistemsko in se zato proti njej ni potrebno boriti. Res pa je, da se je potrebno sistemske korupcije, ki se je razširila v celotni družbi, lotiti s skrbno izdelanim načrtom na ravni celotne države v sodelovanju z mednarodno skupnostjo.

Korupcija je tipična recipročna dejavnost, saj sloni na principu daj – dam, deluje pa skozi mrežo odnosov, proti katerim se je potrebno boriti z mrežo sodišč, policije in nevladnih

organizacij. Ker gre za nevidno mrežo, je težko odkriti, kdaj politiki vplivajo na poslovne odločitve podjetij, kot so prevzemi podjetij, vlaganja, zaposlovanje, določanje višine plač in cen izdelkov. V nasprotni smeri imajo nekatera podjetja močan vpliv na delovanje državnih organov in agencij, zato jim ni potrebno plačevati davkov in drugih prispevkov, v nekatera druga podjetja pa se stekajo znatne državne subvencije. S tem je korupcijski krog sklenjen. A brezno korupcije se s tem še ne konča (Juričan, 2001).

Brezno se odpira pri javnih naročilih, kjer poleg podkupnin za pridobitev poslov kraljujejo še zviševanje pogodbenih cen z aneksi, slaba kvaliteta izdelkov oziroma storitev, fiktivni posli in izogibanje postopkom javnega naročanja preko javnih razpisov. Drugo brezno korupcije je financiranje političnih strank in njihovih predvolilnih kampanj, kjer politične stranke koristno izkoriščajo vlogo gospodarjev državnega premoženja v monopolnih in javnih gospodarskih družbah za financiranje lastnih dejavnosti (prav tam).

Najpogosteje uporabljena oblika korupcije je prav gotovo podkupovanje, zato bom navedla temeljne skupine podkupovalnih oblik, ki jih je v svojem delu razvrstil Hrastelj (2001):

- olajševalna plačila, njihov namen je, da sicer legalna zadeva hitreje steče,
- korupcijska plačila, ki odločujoče vplivajo pri pridobitvi posla v tekmi z drugimi ponudniki. V tem primeru gre za nelegalna dejanja in velike zneske. Gre za pogost primer korupcije kot zlorabe tistih, ki odločajo, še posebej, ko gre za velika investicijska dela,
- izsiljevanje je naslednja skupina oblik podkupovanja, ki jo uvrščamo med pasivne oblike korupcije.

Glede na to, da se korupcija pojavlja na različnih področjih, bom omenila še kategorizacijo korupcije glede na delovno okolje, v katerem nastaja (Dobovšek, 2000):

- znotraj javnega sektorja; korupcija med javnimi uslužbenci je težko prepoznavna, gre za prikrita primere korupcije, ki navzven niso vidni,
- med javnim in zasebnim sektorjem; najpreprostejša oblika je, ko želi zasebnik pridobiti storitev, do katere ni upravičen, ali pa jo želi imeti hitreje kot je to v navadi, in za to ponudi katerokoli obliko korupcije,
- med javnim sektorjem in politiko; na tej ravni se korupcija kaže predvsem v obliki vračanja uslug na osebni ravni,

- v zasebnem sektorju; kaže se v obliki zlorab gospodarskih pogodb in kršitev poslovnih navad za pridobitev gospodarskih koristi,
- med zasebnim sektorjem in politiko; najpogostejša oblika take korupcije je podkupovanje v korist strank,
- znotraj politike; najbolj razpoznavne oblike take korupcije so razna prikrivanja in zakrivanja napak, nepotizem in podobno.

Največ korupcije najdemo v vodstvu podjetij in korporacij. Podjetja poznajo predvsem materialno korupcijo, podkupovanje, kadrovanje, delovanje preko zvez, kjer pride do zaposlovanja ne preko strokovnih kriterijev, temveč preko družinskih in prijateljskih vezi. Velika korupcija je značilna v stečajnih upravah, kjer se veliko denarja, namenjenega za sanacijo ali likvidacijo podjetja, steče k stečajnim upraviteljem na škodo zaposlenih in podjetja. Mali podjetniki oziroma zasebniki so velikokrat koruptivno povezani z odvetniki, policijo, tožilstvom, deloma tudi sodstvom in pa z drugimi deli družbe. Pri njih je najpogosteje opaziti utajo davkov in podobne primere kriminalnih dejanj. Zasebniki velikokrat sebi nakažejo zelo nizke plače, tako da so po svojih izkazih skoraj reveži, popolnoma pa zatajijo vse prihodke, ki jih dobijo od dobička svojih podjetij.

Korupcija lahko povzroči, da domači in tuji podjetniki niso več zainteresirani za investiranje, kajti pogosti so primeri, ko morajo podjetniki že pred samim začetkom poslovanja plačati podkupnino raznim uradnikom, le-ti pa od njih v naslednjih letih zahtevajo udeležbo pri dobičku. Na takšen način se stroški investiranja zelo povečajo. Zaradi pojava korupcije se lahko zmanjša tudi kakovost infrastrukture in javnih storitev ter pride do izgube davčnih prihodkov. Ko podkupovanje privede do višjih dohodkov uslužbencev, se lahko zgodi, da bo takšen nepošten način pridobivanja dodatnega dohodka privabil tudi druge izobražene in sposobne ljudi.

Slovenija je imela po osamosvojitvi precej ugodne razmere za razvoj različnih pojavnih oblik korupcije. Kljub temu smo v očeh tujine država, v kateri korupcija ni zelo razširjena in še ne ogroža družbe. Tako je ugotovila tudi organizacija Skupine držav proti korupciji – GRECO, ki deluje v okviru Sveta Evrope. Vendar se lahko stanje hitro poslabša, predvsem zato, ker je Slovenija še vedno v občutljivem obdobju in tudi zato, ker ji po mnenju GRECA manjkajo pomembni elementi za protikorupcijski boj (Repovž, 2001).

Poseben problem slovenske družbe je predvsem dimenzija okolja, v katerem živimo. V zvezi s specifičnostjo malega okolja lahko omenimo nekaj dejavnikov, ki povečujejo možnost vplivanja na proces odločanja in s tem nastanek koruptivnih dejanj. Ti dejavniki, kot jih opredeljuje Kranjc (2000) so:

- osebna poznanstva; v Sloveniji zaradi majhnega števila ljudi vsakdo pozna tako rekoč vsakogar. Zato se pomembne odločitve pogosto odvijajo v krogu znancev, poklicnih kolegov. S tem se zmanjšuje objektivnost pri odločanju, saj so odločitve marsikdaj sprejete na podlagi osebnih poznanstev oziroma kot prijateljske usluge,
- strah pred zamero; gre za strah pred tem, da bi se tisti, ki sprejema odločitev, nekemu zameril. Obstaja namreč možnost, da bomo tistega, ki ga bomo na primer v procesu izbire izločili, srečali v položaju, ko bo on odločal o nas. Zato se ljudje raje odločijo za podkupovanje oziroma podkupnino sprejmejo. Zaradi majhnosti okolja v Sloveniji ni nobene možnosti, da bi se posameznik zares umaknil in npr. v samostojnem poklicu začel znova,
- familiarnost; v Sloveniji vlada v poslovnih odnosih nagnjenost k familiarnosti, kar skupaj z zvezami in poznanstvi predstavlja sinonim za hitro in uspešno reševanje problemov. Sicer možnost, da bo nekdo nekemu nekaj »zrihtal«, še ne pomeni nujno korupcije, je pa odsev prepričanja, da za dosego cilja obstaja redna pot, ki je dražja in počasnejša, ter pot po zvezah, ki je ugodnejša tako s finančnega kot časovnega vidika,
- nejasnost v pristojnosti in s tem v odgovornosti; to je še ena značilnost naše družbe, ki pripomore k širitvi korupcije. Po eni strani se pogosto vse dela »po domače«, po drugi strani se problematizirajo stvari, ki so pravno nesporne, zato mnogokrat ni jasno, kdo je za kaj pristojen in kdo je za kaj odgovoren. Na takšen način se zmanjša preglednost in s tem možnost za odkrivanje korupcije,
- splošna usmerjenost v materialne dobrine; posledica tega je, da se ne ceni delo in njegova kakovost, temveč le materialni učinki, ki bi morali temeljiti na delu. S tem se razvrednotita tudi znanje in strokovnost. Spremeni se odnos do korupcije, saj postane reden način pridobivanja premoženja,
- destruktivni odnos do države in državnih institucij; značilnost slovenske družbe je zelo odklonilen odnos do države in njenih institucij ter do vsega, s čimer skuša zagotoviti red. Država predstavlja nekakšnega sovražnika, zato je kršenje predpisov in goljufanje države nekaj normalno sprejemljivega, če že ne normalnega. Takšen odnos nedvomno olajšuje nastanek korupcije in preprečuje

njeno odkrivanje in zatiranje. Mišljenje ljudi »kar me neposredno ne zadeva, ni moja skrb in zato tega ne vidim« nikakor ne kaže odgovornega in zavzetega položaja posameznika do države in zato omogoča razraščanje politične in drugih oblik korupcije,

- pomanjkanje trdnih etičnih standardov; korupcija je v veliki meri problem pomanjkanja etičnih meril v družbi. Proti njej se lahko družba bori le, če so vrednote in moralna zavest državljanov na visoki ravni. Korupcija v zavesti ljudi nikakor ne sme biti povsem normalen pojav, ljudje jo morajo obsojati in jo jemati kot nečastno in nemoralno dejanje, kajti le tako se lahko uspešno borimo proti njej.

Za učinkovito preprečevanje in zmanjševanje korupcije je potrebno čim bolj aktivno oblikovati protikorupcijske strategije in jih tudi izvajati. Zelo pomembno je osveščanje in izobraževanje mednarodne javnosti. Kljub temu, da je bila korupcija v družbi vedno prisotna, je šele v zadnjih letih preplavila časopisne stolpce povsod po svetu. Ugotovili so, da ima poročanje medijev pomembno vlogo pri omejevanju korupcije in seznanjanju javnosti z omenjenim problemom.

Država mora imeti učinkovit sodni sistem, ki ne izvzema nobenih oblik korupcije. Kazni za korupcijska dejanja se morajo povečati, prav tako kot verjetnost za odkrivanje teh dejanj. Pomembno je, da se ne razlikuje med posameznimi storilci kaznivih dejanj, kar pomeni, da se krivda dokaže tudi osebam iz političnega in gospodarskega vrha. Poleg tega je potrebno imeti ustrezno zakonodajo, ki je transparentna in ne dovoljuje nikakršnih dvoumnosti, vse z zakonodajo uveljavljene zakone pa je potrebno dosledno izvajati.

Junija 2001 je Vlada Republike Slovenije ustanovila poseben urad za preprečevanje korupcije, ki je deloval v domeni predsednika vlade. Ustanovljen je bil s Sklepom o ustanovitvi, delovnem področju in organizaciji Urada Vlade Republike Slovenije za preprečevanje korupcije. Urad je aktivno začel delovati v začetku leta 2002. Pripravil je novo protikorupcijsko zakonodajo, in sicer Zakon o preprečevanju korupcije in strategijo za preprečevanje korupcije; naročil je raziskave stanja korupcije pri nas in jih analiziral; obravnaval je prijave koruptivnih ravnanj in jih nato dal v nadaljnjo obravnavo za to pristojnim organom; ukvarjal se je tudi s preventivno dejavnostjo. Njegovi člani so gostovali na različnih predavanjih, kjer so opozarjali na problem korupcije. Ko je Urad

zaključil s svojim delom, je bil ukinjen. To pa ne pomeni, da je Slovenija izgubila telo, ki bi se borilo proti korupciji.

Zakon o preprečevanju korupcije (2004) je predvidel ustanovitev posebne komisije za preprečevanje korupcije, ki je prevzela določene aktivnosti dotedanjšega urada in dobila nove. Komisija je neodvisen in samostojen državni organ, ki izvaja aktivnosti na področju preprečevanja korupcije. S svojim delom je pričela 1. oktobra 2004. Osnovne naloge komisije, ki je prevzela tudi naloge uvodoma omenjene komisije državnega zbora o nezdržljivosti opravljanja javne funkcije s pridobitno dejavnostjo, so razdeljene na več področij. Komisija spremlja premoženjsko stanje vseh funkcionarjev na državni in lokalni ravni, izvaja nadzor nad načrti integritete vseh državnih organov ter skrbi za uresničevanje protikorupcijske strategije. Splošne naloge Komisije za preprečevanje korupcije lahko razdelimo po več kriterijih: glede na delitev nalog po Zakonu o preprečevanju korupcije, glede na področja dela in glede na organizacijske enote, ki te naloge opravljajo. Naloge so opredeljene v Zakonu o preprečevanju korupcije, konkretizirane pa v Poslovniku komisije in v Pravilniku o notranji organizaciji in sistemizaciji delovnih mest v komisiji za preprečevanje korupcije.

V Sloveniji je bolj malo ustanov, ki bi se ukvarjale izključno s korupcijo, jih je pa kar nekaj, pri katerih je boj proti korupciji vsaj posredna posledica boja zoper druge oblike nepravilnosti in kriminal.

Urad Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja je organ v sestavi Ministrstva za finance in je pričel delovati 1. januarja 1995 na podlagi Zakona o preprečevanju pranja denarja (ta zakon ne velja več od 21.07.2007). Urad sprejema, analizira in posreduje podatke, ki jih prejme od finančnih in drugih organizacij. Če oceni, da so v zvezi s transakcijami ali določenimi osebami podani razlogi za sum pranja denarja, lahko od organizacij zahteva z zakonom določene podatke in dokumentacijo. Urad skrbi tudi za sprejemanje in spreminjanje zakonodaje za čim bolj učinkovit boj proti pranju denarja.

Slovenska policija je eden izmed nosilcev nacionalne varnosti, ki zagotavlja visoko stopnjo notranje varnosti prebivalcem Republike Slovenije, tako da ščiti ustavno ureditev, demokratični politični sistem, človekove pravice in temeljne svoboščine ter druge ustavnopravne vrednote. Policija je ustanovila oddelek za korupcijo, ki načrtuje,

organizira, usmerja, nadzoruje ter izvaja naloge pri odkrivanju in preiskovanju kaznivih dejanj na naslednjih področjih (MNZ):

- kriminaliteta s področja korupcije pri gospodarskem in finančnem poslovanju,
- kriminaliteta na področju korupcije v državnih organih,
- korupcijska kriminaliteta v organih in organizacijah z javnimi pooblastili,
- korupcijska kriminaliteta pri pridobivanju in podeljevanju javnih investicijskih del, investicijskih nakupov, koncesij, finančnih subvencij in kreditov,
- korupcijska kriminaliteta v povezavi s tihotapstvom,
- korupcija pri nezakonitem posredovanju,
- druge pojavne oblike korupcijske kriminalitete.

Policija se zaveda, da je korupcijo zelo težko odkrivati in je to kriminal temnega polja. Situacija izhaja iz dejstva, da imata pri korupciji korist tisti, ki daje, kot tudi tisti, ki sprejema, in nimamo oškodovanca, ki bi prijavil takšno kaznivo dejanje. Zato je potrebno ostreje reagirati proti korupciji, ki se zajeda v državne in gospodarske institucije. V ta namen je potrebno sprejeti zakonodajo, ki bo omogočala transparentnost sredstev, s katerimi razpolagajo občani in tudi organizacije ter pri tem uzakoniti konfiskacijo s korupcijo pridobljenih sredstev. Pri odkrivanju korupcije se gre zgledovati po načelu, ki ga propagirajo v ZDA, po katerem je pri odkrivanju korupcije potrebno slediti bogastvu, saj velja, kjer je bogastvo, je tudi korupcija in kriminal. Kot eden izmed najuspešnejših orožij v boju zoper korupcijo se je pokazal institut obrnjenega dokaznega bremena (Dobovšek, 1997).

2.3 Psihološki vzroki za storitev prevare

Vsak človek ima razen zunanjega okolja, v katerem živi, še poseben lasten notranji svet, individualno osebno okolje, od katerega je odvisno, kaj bo kot individuum od svoje okolice sprejel, čemu se bo prilagodil, koliko bo zunanji (osebni in stvarni) svet vplival nanj in ga oblikoval. Dva človeka, ki živita v isti hiši, delata v isti delavnici ob istem stroju in občujeta z istimi ljudmi, dejansko nikoli ne živita v docela enakem zunanjem okolju, kajti vsak izmed njiju ima do tega okolja povsem drugačno osebno razmerje, ga doživlja različno in gleda v različni luči. Zato pa tudi to okolje vsakega dokaj različno oblikuje. Kar je eden sprejel kot privlačno, simpatično, je drugemu lahko odvratno in zoprno (Trstenjak, 1979).

Vsak človek je pod vplivom okolja, vsakega okolje oblikuje, a mera in način, kako ga oblikuje, sta odvisna od sprejemnika. Vsak posameznik okolje drugače sprejema. Poklic je potemtakem najpopolnejši izraz tistega lika, ki ga oblikuje v človeku notranje in zunanje okolje. Poklic je kljub vsem osebnim naravnavam in nagnjenjem, ki človeka usmerjajo v določeno vrsto dela, vendarle navsezadnje funkcija družbenega življenja. Vsak poklic ima tudi svojo posebno »moralo«. So poklici, ki napravijo človeka izredno resnega, drugi prav nasprotno človeka »kvarijo«. Resnost, neresnost, tenkočutnost in grobost, poštenost in nepoštenost, odkritost in zvijačnost, zlasti pa kolegialnost in nekolegialnost, socialni in asocialni čut, vse to so moralne lastnosti, ki jih človek pridobi s poklicnim delom. Bistvo tega oblikovanja je v tem, da človek s časom podzavestno, pač pod vplivom svojega poklicnega okolja, doživljanje svojega poklicnega dela vedno bolj prenaša tudi na področje zunaj poklica, da torej ozki izsek svojega poklicnega dela in mišljenja razširja na celotno svoje mišljenje in čustvovanje. Pravimo, da človek ne more več iz svoje kože; njegov poklic mu je njegova druga narava (prav tam).

Delo je res organizirano, če so posamezni delavci strnjeni v to, kar imenujemo s sociološkim izrazom – skupino. Skupina v sociološko psihološkem pomenu pa še ni vsaka gruča ali gola vrsta ljudi, temveč šele tisto število (treh ali več) ljudi, ki vzajemno delajo, se te vzajemnosti zavedajo in se zato dojemajo kot skupino. Seveda pa so večja podjetja ali delovne organizacije redno sestavljene iz več skupin, tako da se celotno podjetje sploh ne more več imenovati prava psihološka skupina, ker se posamezni člani med seboj niti ne poznajo in se zato tudi ne zavedajo drug drugega kot skupine, čeprav se zavedajo skupne pripadnosti k podjetju (prav tam).

Skupina je pristnejša in močnejša, čim bolj je strnjena in enotna, se pravi, čim bolj njeni člani vzajemno delajo in se te vzajemnosti tudi zavedajo. To se pravi: čim bolj so člani skupine enotni ali homogeni, tem trdnejša je med njimi medsebojna komunikacija in povezava, tem bolj se združujejo v posebno celoto in sistem delovanja.

Medosebni odnosi na delovnem mestu so ključni dejavnik uspešnega delovanja vsakega podjetja ali ustanove. Podjetje so ljudje in način kako ti ljudje ravnajo drug z drugim skupaj določa poslovne izide in delovanje. Kakovost medosebnih odnosov neposredno vpliva na počutje posameznika in skupine na delovnem mestu, na motiviranost, ustvarjalnost in sodelovanje. Ti dejavniki pa seveda bistveno prispevajo h kakovosti

delovanja kot tudi odnosa do strank. Pomembno je torej, da znamo razvijati kakovostne medosebne odnose na delovnem mestu in da razvijamo učinkovito komunikacijo. Nerealno pa bi bilo pričakovati, da odnosov na delovnem mestu ne bodo prej ali slej postavili na preizkušnjo različni nesporazumi in konflikti. Samo dejstvo, da do konfliktov prihaja ni slabo, čeprav se konfliktom pogosto izogibamo, ker jih ne znamo konstruktivno reševati. V delovnem okolju, kjer do konfliktov in nestrinjanja med sodelavci ne sme prihajati, gre pogosto za izogibanje pred soočanjem s konfliktnimi situacijami in ohranjanjem razmer v mejah znanosti. To pa je slabša možnost, ki prispeva k temu, da se začetna nesoglasja in nestrinjanja zaostrijo in prerasejo v večje, tudi zelo destruktivne konflikte. Boljša možnost je, da na konflikte gledamo kot na naraven pojav, do katerega prihaja povsod, kjer je več ljudi v istem okolju in ni vprašanje, kako bi jih preprečili ampak kako jih lahko najučinkoviteje razrešimo, s čimer prispevamo k izboljševanju medosebnih odnosov, razvijanju kulture, komunikacije, večji motiviranosti in izboljšanju delovne storilnosti.

Zaposleni so pri delu in na delovnem mestu lahko uspešni in učinkoviti, če so zadovoljni. To je dejstvo, ki se ga v praksi še premalo zavedamo. Vse preveč je namreč primerov, ko organizacije z dobrim namenom uvajajo številne in kompleksne tehnike za večjo uspešnost, ob tem pa žal pozabljajo na ukrepe za povečanje zadovoljstva zaposlenih. Izkazalo se je, da ob množičnem pojavu vedno bolj zahtevnih organizacijskih orodij, praksa nima na voljo takih pristopov za večje zadovoljstvo zaposlenih, ki bi jih bilo mogoče dovolj enostavno in hitro uporabiti.

Različni viri navajajo različna razvrščanja prevar. Avtorja Albrecht podajata osnovno delitev na prevare, ki so storjene proti organizaciji in prevare, ki so storjene v korist organizacije. V nadaljevanju jih razvrščata glede na storilce prevare, ki so lahko delavci, uprava, drugo poslovodstvo, organizatorji vlaganj, dobavitelji, kupci ter kombinacije navedenih storilcev (Rošker, 2005).

Poznavanje vzrokov za nastanek prevar je osnova za preprečevanje prevar. Na vprašanje: »Zakaj ljudje zagrešijo prevaro?« se v več virih navaja kot odgovor »trikotnik prevar«, ki izvira iz hipoteze Donalda R. Cresseya. Navaja pritisk, priložnost in racionalizacijo. Kot vrste pritiskov se navajajo (prav tam):

- finančni pritisk (pohlep, življenje preko možnosti, veliki osebni krediti, visoki računi, slaba kreditna sposobnost, finančne izgube, nepričakovane finančne potrebe),
- slabe razvade (igre na srečo, špekulacije, alkohol, mamila),
- pritiski povezani z delovnim okoljem (občutek nepriznavanja dobrega dela, nezadovoljstvo z delom, strah pred izgubo službe, spregled pri napredovanju, občutek premajhnega plačila, prezahtevni oz. nerealni načrti),
- ostali pritiski (želja premagati sistem, drugemu omogočiti življenje preko možnosti, itd).

Z navedenimi pritiski se lahko sreča vsak človek, pojavijo se lahko v vsaki družini. Če te pritiske človek ni pripravljen ali jih ne more deliti z drugimi, ki bi mu lahko pomagali, je večja verjetnost rešitev problema v obliki prevare (prav tam).

Priložnosti so lahko podane pri zagrešitvi prevare, pri prikritju prevare ter pri izoginitvi kazni. Slabo kontrolno okolje ter neustrezne kontrolne aktivnosti ali neizvajanje postavljenih kontrolnih aktivnosti ne omogočajo priložnosti za prevare v organizaciji. Seveda pa imajo na priložnosti vpliv tudi dejavniki, ki jih je težje kontrolirati. Ti so kvaliteta storitve, nekaznovanje storilcev, premajhen dostop do informacij na strani žrtev, različna ranljivost žrtev, pomanjkanje revizijskih sledi (prav tam).

Racionalizacijo nekateri ponazarjajo z osebno integriteto storilca prevare, saj ta prevaro prepozna kot sprejemljivo dejanje. Nekaj primerov racionalizacije (prav tam):

- storilec ne verjame, da je nameravana prevara nezakonito dejanje, dopušča le možnost, da bi lahko bilo to neetično dejanje, a tudi drugi so neetično ravnali z njim;
- storilec verjame, da bo dobil sredstva v prihodnosti (recimo od dediščine) in jih bo vrnil.

Pomembno je poznati tudi medsebojno povezavo med elementi trikotnika prevar. Pri večji priložnosti ali pri močnejšem pritisku je potrebno manj racionalizacije za izvedbo prevare, ali bolj nepošten je storilec, manj priložnosti in/ali pritiska je potrebnega za prevaro. Poznavanje teh povezav je pomembno za snovanje ukrepov za boj proti prevaram (prav tam).

Prepoznavanje okoliščin, ki prispevajo k nastanku prevar (Mladenovič, 2006):

- vodstvo se ne zmeni za poštenost poslovanja,
- neustrezne plače,
- nizka stopnja pripadnosti organizaciji,
- krizne razmere,
- toga pravila,
- zatiranje drugače mislečih,
- slabe možnosti za napredovanje,
- nepriznavanje dosežkov,
- nerealna pričakovanja glede zastavljenih ciljev,
- usmerjenost na kratki rok,
- reaktivnost namesto aktivnega pristopa,
- sovražno nastrojeno delovno okolje,
- pomanjkljivo izobraževanje.

Situacijo, ko storilec prevare ocenjuje, da pri tem ne bo odkrit se imenuje zaznana priložnost. Priložnost je posledica okoliščine, ugodne za uresničitev tistega, kar bo nepridiprav storil. Lahko bi rekli, da so te priložnosti različne. Idealne priložnosti so za nepridiprava kot naročene, saj skoraj nič ne tvega, ko uresniči svoje kriminalno dejanje. »Prilika dela tatu« je star pregovor, ki ga ne smemo zavreči, še posebno, če živimo v okolju, kjer je mnogo nepridipravov. Napeljujoče okoliščine so priložnost za nepridiprava, ki se jim ne bo mogel upreti. Za nekatere okoliščine bi lahko rekli, da so odločujoče, ker so take, da so bistveno vplivale na nepridipravovo odločitev (Žerjav, 2003).

Situacijo, ko storilec prevare meni, da so njegova dejanja sprejemljiva oziroma dopustna, imenujemo samoopravičevanje dejanj. Storilec prevare se mora pred seboj opravičiti tako, da so njegova dejanja prevar skladna z njegovim sistemom vrednot. Najpogostejši načini samoopravičevanja (Mladenovič, 2006):

- saj si denar samo sposojam, ga bom že povrnil,
- saj to vsi počnejo, sicer pa kaj je to za organizacijo,
- saj s tem, ko to počnem, nikomur ne škodim,
- to počnem za pravičen cilj,
- saj to ni tako resna stvar,

- to mi dolgujejo, zaslužim si boljšo plačo.

V virih in raziskavah se navaja, da se organizacije različno odločajo pri izbiri ukrepov proti storilcem. Dostikrat, predvsem pri manjših posledicah prevar, se odločijo, da ne bodo uporabile možnih kazenskih in civilnih pravnih postopkov. Zadovoljijo se recimo z odpovedjo pogodbe in delnim povračilom. Želijo namreč, da se ne bi razširila informacija o dogodku, ki bi lahko vplival na ugled organizacije in/ali uprave. Pri takšni odločitvi je potrebno dobro pretehtati tveganje, da se s tem ne da jasnega sporočila, da so prevare tudi ustrezno kaznovane. Danes je težko tudi takšne informacije zadržati v ozkem krogu. Posledica neustreznega ukrepanja je lahko erozivni vpliv na vse ostale, do katerih je ta informacija prišla. Zato v takšnih primerih ni presenečenje, če se pojavijo nove prevare. S tem se namreč ne prispeva k preprečevanju prevar. Potencialnim storilcem se celo omogoči lažjo racionalizacijo v smislu tudi drugi niso bili hudo kaznovani in še splačalo se jim je. V slovenskem okolju pa lahko k takšnim odločitvam prispevajo splošno znani sodni zaostanki in dolgotrajnost sodnih postopkov (Rošker, 2005).

Danes povsod beremo in poslušamo o tem, kako pomembno je izobraževati zaposlene, jih izpopolnjevati in jim omogočiti, da ostajajo v stiku s trendi in tehnologijo. Veliko organizacij vse več pozornosti namenja izobraževanju. Organizirajo kakovostne predavatelje, predvsem strokovnjake iz specifičnih področij, sestavljajo time in razmišljajo predvsem o tem, kako bi v programe izobraževanja vključili čim več vodstvenih delavcev, jih naučili, kako uspešno voditi podrejene, z njimi komunicirati, jih motivirati in ustvarjati pozitivno klimo v podjetju (Trojnar, 2002).

Razvoj motivacije pri zaposlenih omogoča predvsem eno pomembno, ključno stvar v podjetju. Zaposleni se naučijo motivirati sami sebe. Iz tega izhaja dejstvo, ki ga uči John Maxwell: Nihče ne more nikogar motivirati. Vsak človek se vedno motivira sam. Ko zaposleni pri sebi razvija svoje potenciale in je na primernem nivoju komunikacije z ostalimi v timu in podjetju v celoti, potem postane motiviran. Sposoben je prevzeti več odgovornosti, delo pa upravlja z veseljem (prav tam).

Kljub vedno strožjim zakonom in aktom na področju finančnega poslovanja so »izvajalci prevar« vedno korak pred tistimi, ki zakone pišejo in jih dopolnjujejo. Stroka se na

njihovih prevarah uči in z vsakim novim primerom skuša zakrpati luknjo v zakonu, ki je bila do takrat nedorečena.

Med storilci prevar pogosto najdemo tudi narcisistične osebnosti. Vsakdo izmed nas je zdravo in v običajnem obsegu zagledan v samega sebe. Kadar pa zaljubljenost vase prekorači meje in postane odločilna za stike s soljudmi ter ocenjevanje samega sebe, upravičeno govorimo o motenosti te vrste. Govorimo lahko o prepričanju narcisističnih oseb v svoje neizmerne sposobnosti; ne more jih razumeti vsakdo, ampak le tisti, ki je po sposobnostih, položaju ali razumu enako visoko, kot sodijo, da so sami. Pri tem so nagnjeni k izkoriščanju in brezobzirnosti do drugih, ne da bi se ozirali tudi na njihove želje in potrebe. V osredju vsega dogajanja vidijo le samega sebe (Kobal, 2007).

Pojem narcisizem v splošnem označuje ljubeč odnos do samega sebe in se lahko giblje v intervalu od zdrave do izrazito bolezenske oblike ali t. i. narcisistične osebnostne motnje. Določa ga predvsem razkorak med spoznanji o sebi in željami oziroma ideali o sebi. Podoba, ki jo tekom odraščanja posameznik zgradi o sebi, določa njegovo vrednotenje in ocenjevanje sebe. Ocena lastne vrednosti nadalje vpliva tako na vedenje do sebe kot tudi na vedenje do ostalega sveta.

Poglavitna lastnost narcisistične osebe je grandioznost ali vzvišenost. Gre za nerealen občutek človeka, da je boljši od ostalih ljudi, za katere meni, da so manjvredni, manj pomembni in bolj neumni kot on. Oseba z narcisističnimi potezami zase misli, da je nekaj posebnega. Le redke ljudi ima za vredne njenega zanimanja, saj je le peščica takih, ki naj bi jo bili sposobni razumeti v njeni popolnosti in posebnosti.

Vendar narcisistični posameznik nima le takšnih misli in občutkov, ampak se skladno s tem tudi vede v odnosu do soljudi. Vse to mu služi kot orodje pri dviganju oziroma lažnemu napihovanju njegovega samospoštovanja. Iz navedenih lastnosti je logično sklepati, da bo takšen posameznik vseskozi oprezal k pozicijam v družbi, ki bi mu zagotavljale čim večjo moč, veljavo in možnost vzdrževanja pozicije vzvišenosti. Ob tem dostikrat tudi ni dovolj sposoben za položaj, ki ga zaseda (ponavadi na nekorekten način). Vendar tudi v primeru, če njegove sposobnosti niso sporne, mnogokrat prav zaradi narcisističnih motivov izkorišča svoje potenciale predvsem za lastno povečevanje.

Delo je sestavni del človekove biti. Človek občuti zadovoljstvo pri delu, ko sta pri njem prisotna principa užitka in realnosti. Narcisističen šef užitek, ustvarjalnost, iskanje novega, spoznanje in učenje pri delu, zamenjuje s cilji kot so zmaga, nadvlada, moč, oblast, denar in podobno. Načeloma bi lahko rekli, da je narcisistična oseba delovna, vendar v napačni smeri. Energijo porablja za boj z vsem drugačnim in njej tujim, kar bi lahko znotraj nje povzročilo boleče občutke neustreznosti in posledično narcisistično trpljenje.

Tiste za družbo prepričljivo moteče osebnosti, ki so disocialne, pasivno agresivne ali pa samouničevalne, uvrščamo v sociopatski krog. S tem nazivom se sicer nismo pomembneje oddaljili od še vedno živega naziva »psihopat«, saj ima tudi naziv sociopatija slabšalni prizvok. Temu se pri ocenjevanju oseb z nevšečnim vedenjem ne moremo izogniti, dokler človeštvo ne doseže višje prosvetljenosti. Pojem »sociopatski krog« pa vsaj zadene v bistvo problema: skupaj z osebnim trpljenjem prizadete osebe zaradi njenega motečega vedenja trpi tudi družba (Kobal, 2007).

Steber tega kroga so disocialne osebnosti. Tako jih nazivamo že dolgo in tudi Mednarodna klasifikacija bolezni – 10. revizija je uveljavila isto označitev. Ameriška klasifikacija govori o antisocialni osebnosti, a ta označitev je manj uporabna, saj upošteva le eno komponento motenosti in vedenja disocialnih osebosti (prav tam).

Antisocialno komponento disocialnega vedenja srečujemo zlasti v naslednjih oblikah (prav tam):

- neuspešno podrejanje socialnim normam in pravnemu redu z dejanji, ki pogosto zahtevajo kazenski pregon;
- preziranje resnice z neprestanim laganjem, lažnim predstavljanjem in izrabljanjem drugih za lastno korist;
- impulzivnost, trenutne odločitve, pomanjkanje načrtov za prihodnost;
- razdražljivost in nasilnost, ki se kaže v stalnih spopadih in napadih;
- preziranje lastne in tuje varnosti, zlasti z vožnjo motornega vozila v alkoholiziranem stanju ali pod vplivom mamil;
- neodgovornost za prevzeto delo in za finančne obveznosti;

- pomanjkanje obžalovanja za napačno dejanje ali ravnodušnost do lastnega nasilnega oziroma delinkventnega ravnanja ali opravičevanje tega ravnanja z napakami in krivicami, ki so mu jih ali naj bi mu jih storili drugi.

V vsaki od teh oblik disocialnega vedenja je mogoče prepoznati potrjevanje samega sebe. Ker je tako vedenje v nasprotju z uveljavljenimi odnosi med ljudmi in zakonitim redom, pomeni obliko negativnega potrjevanja. Negativno potrjevanje, od najenostavnejših do večkrat prav grozljivih in razčlovečenih oblik, pa je možno le, če storilec takih dejanj zaduši svojo vest in občutja krivde izrine globoko v nezavedno (prav tam).

Disocialnost je v bistvu zapletena dinamična igra med lastnim uveljavljanjem in izrivanjem občutij krivde. S ponavljanjem nasilja in/ali spreminjanjem ravnanj na vse hujše in vse bolj razčlovečene načine skuša prizadeta oseba obvladati neprestane pritiske iz svojega nezavednega in prav pobalinsko prelisičiti svojo vest, ki njenemu vedenju deloma zavestno, še bolj pa nezavedno nasprotuje. Zato se po pravilu srečujemo tudi s samokaznovalno komponento disocialnega vedenja. V preprostejši obliki se samokaznovalnost izrazi v takojšnjem in obsežnem priznavanju krivde za svoja kazniva dejanja, pa še tuja vsaj nekaj časa pripisujejo samemu sebi. Upošteva obe komponenti, antisocialno in samokaznovalno, bolj upravičeno uporabljamo pojem disocialnost, pri čemer grška prepona *dis* napoveduje neubranost, tudi dvojno usmeritev, torej notranjo razdvojenost opisanega dogajanja (prav tam).

Iz organiziranosti in iz celotnega disocialnega razvoja sledijo tipične obrambe, ki omogočajo osebi preživetje v neprijaznem okolju. Obdajo se s čvrstim oklepom nedostopnosti in rigidnih prepričanj. Med temi so na prvem mestu primerjave lastnega ravnanja s krivicami, ki se godijo povsod v družbi in ki so se morda dogodile tudi njim. Enako pomembna je ravnodušnost do svobode in pravic drugih. Soljudi želijo prelisičiti in izkoristiti v svoje namene. Postopoma lahko postane manipulacija s soljudmi in s celotnim okoljem prevladujoč način njihovega obrambnega vedenja (prav tam).

Najštevilčnejša je skupina tistih, ki so zaradi opisanega notranjega konflikta med vestjo in negativnim samopotrjevanjem neprestano nemirni; ves čas iščejo, kako bi z dejanji pomirili svoj notranji konflikt. Tudi nestanovitni so. Hitro so nezadovoljni s trenutnim položajem in stremijo k temu, da bi ga spremenili. Zato se nanje ni zanesti ne pri delu ne

v skrbi za družino in potomstvo. Sorazmerno majhna je skupina tistih, ki stalno lažejo (pseudologi). Izmišljajo si ženitne ponudbe ali razne oblike gospodarskega sodelovanja ali pa se predstavljajo za pomembne osebe. Priznati je treba, da vse to počno s kar precejšnjim uspehom in skozi daljše obdobje (prav tam).

Največ pa je manipulatorjev. Predvsem želijo obvladovati druge ljudi, jih po potrebi prelisičiti, si jih podrediti in izkoristiti za sebe. Spretni so tako v ožji družbi kot v širšem okolju. Marsikaj jim uspeva doseči tudi pri predstavnikih varnostnih služb in pravosodja, v najnovejšem času pa tudi pri uveljavljanju svojih človeških pravic. Ker se znajo predstaviti kot žrtve, njihovim manipulacijam včasih naseda tudi javnost. Disocialnega vedenja je več med moškimi. Razvoj v disocialnost pa poteka zelo podobno tudi pri ženskah, z nekaterimi manjšimi posebnostmi, kot jih narekuje narava tega spola (prav tam).

Na videz očarljivi psihopati pogosto naredijo pozitiven prvi vtis na sogovorca in delujejo na zunaj povsem običajno. V resnici pa so egocentrični, neiskreni, nezanesljivi in se občasno brez jasnega razloga vedejo neodgovorno, razen za lastno zabavo. Psihopati večinoma ne poznajo občutkov krivde, empatije in ljubezni. Ponujajo rutinske izgovore za svoja brezskrbna ali nezaslišana dejanja in prelagajo krivdo zanje na ljudi okoli sebe. Le redko se učijo iz lastnih napak ali iz negativnih odzivov iz okolice. Prav tako imajo težave tudi z zadrževanjem in nadzorom svojih impulzov (Gregorič Bon, 2008).

Večina psihopatov je moškega spola, ob čemer so razlogi za razliko med spoloma še neznani. Psihopatija je prisotna tako v družbah in kulturah na Zahodu kakor tudi drugje, vključujoč tiste družbe, ki niso izpostavljene medijskim prikazom psihopatije. Leta 1976 je antropologinja Jane M. Murphy iz Harvardske univerze v raziskavi pri dokaj izolirani skupnosti Inuitov, ki govorijo jezik Jupik, pokazala, da poznajo termin »kunlangeta«, s katerim opisujejo »moža, ki neprestano laže in goljufa, krade in na različne načine izkorišča ženske in katerega prekrške neprestano obravnavajo starešine skupnosti«. Na njeno vprašanje, kaj v skupnosti ponavadi naredijo s kunlangetom, je Inuit odgovoril: «Nekdo ga porine iz ledu, ko nikogar ni v bližini» (prav tam).

Raziskave kažejo, da predstavljajo psihopati – lažnivi, goljufivi, kradljivi, manipulativni, uničujoči sodelavci, brez kančka slabe vesti ali sočutja – približno en odstotek odrasle

zaposlene populacije. Organizacijski psihopati v današnjem kapitalističnem svetu velikih korporacij naravnost cvetijo, saj se njihova brezobzirnost in bolna želja po uspehu ne le zamenjujeta za ambicioznost in sposobnost dobrega vodenja, ampak celo nagrajujeta z napredovanji, bonusi in povišicami. Šest osnovnih lastnosti, po katerih spoznamo sodelavca-psihopata, je brezvestnost, očarljivost, manipulativnost, parazitstvo, patološka lažnivost in emocionalna nepredvidljivost (24ur.com, 2007).

Danes so ena od bolj prepoznanih skupin psihopatov ob tistih neuravnovešenih posameznikih, ki se na straneh črne kronike znajdejo zaradi umorov, posilstev ali uničevanja tuje lastnine, tudi t. i. imenovane »korporacijski psihopati«. To posebno skupino ljudi pogosto olepševalno imenujemo karizmatične osebnosti, prepoznamo pa jih po tem, da se z aroganco in površinskim šarmom vzpenjajo po lestvici navzgor ter se ob tem ne menijo za svojo okolico, ali pa po tem, da lahko druge posameznike okradejo življenjskih prihrankov popolnoma brez občutka krivde.

Znanstveniki poskušajo odkriti tudi vzroke in izvore neuravnovešenega obnašanja. Ugotovili so, da so otroci, ki zgodaj kažejo znake neuravnoteženosti, to zelo verjetno gensko podedovali od staršev, na razvoj kasnejšega nesocialnega obnašanja pa vplivajo tudi drugi dejavniki okolja. Ker se nesocialno obnašanje gensko deduje le pri neuravnoteženih otrocih, se je z njimi treba ukvarjati že v zgodnjih otroških letih, saj so takrat zelo občutljivi za odzive iz okolja, s tem pa je mogoče preprečiti neželena vedenja. Pri tem imajo najbolj pomembno vlogo starši in drugi odrasli, ameriški psiholog Adrian Raine pa je ugotovil, da možnost družbeno nesprejemljivega obnašanja pomembno zmanjšajo tudi zdrava prehrana, telesna aktivnost in različne mišljenjske spodbude.

3 PREVARE V PODJETJIH STORJENE S STRANI ZAPOSLENIH IN STRANK

Gospodarska kriminaliteta posega na več področij. Vzroke je treba najprej iskati v samem podjetju – v odnosu le-tega do problema gospodarskega kriminala. Kadar odnosi med zaposlenimi v podjetju niso na zadovoljivi ravni, ni etičnosti, korektnosti, pa tudi moralnih vrednot v odnosih. Če je poleg tega tudi neučinkovita kontrola in slaba organizacija, to vzpodbuja zaposlene oziroma jim daje povod, da zlorabijo svoj položaj, saj nimajo razvitega občutka pripadnosti in odgovornosti do tega podjetja. Eden od razlogov za gospodarski kriminal so tudi nestrinjanja zaposlenih, ker menijo, da so njihove zmožnosti preslabo plačane, in si zato »plačilo« vzamejo kar sami.

Notranje prevare oziroma prevare, ki jih zagrešijo zaposleni v podjetjih, so veliko pogostejše kot prevare, ki jih zagrešijo zunanji sodelavci podjetij. Najpogostejši obliki prevar sta poneverba, kar pomeni, da si zaposleni nezakonito prisvojijo sredstva, tudi denarna, in zloraba zaupanja, kar pomeni, da poslovodstvo poneveri sredstva ali popači finančne podatke. Podjetja bi se morala zamisliti nad krajo posloводства in zaposlenih, ki je najpomembnejša oblika gospodarskega kriminala, s katero se srečujejo podjetja (Horvat, 2001).

Prevarantsko računovodsko poročanje vključuje namerne napačne navedbe ali pa opustitve zneskov ali razkritij v računovodskih izkazih, katerih namen je zavesti uporabnike računovodskih izkazov. Prevarantsko računovodsko poročanje lahko vključuje (Duhovnik, 2005):

- zavajanje, kot je prikrojevanje, ponarejanje ali spreminjanje računovodskih evidenc, na podlagi katerih so sestavljeni računovodski izkazi, ali listin, ki jih podpirajo;
- napačne navedbe ali namerne opustitve poročanja o dogodkih, poslih ali drugih pomembnih informacijah iz računovodskih izkazov;
- namerno napačno uporabo računovodskih načel, ki se nanašajo na merjenje, pripoznavanje, razvrščanje, predstavljanje ali razkrivanje postavk računovodskih izkazov.

Prevarantsko računovodsko poročanje pogosto vključuje poslovodsko neupoštevanje kontrol, ki se sicer kažejo kot učinkovite. Na primer (prav tam):

- računovodsko evidentiranje navideznih dogodkov, zlasti ob koncu obračunskega obdobja z namenom, da se prikroji poslovni izid ali dosežejo drugi nameni;
- neprimerno prilagajanje predpostavk ali sprememba presoj, ki so podlaga ocenjenih vrednosti v računovodskih izkazih;
- opustitev, predčasno ali zapoznelo prepoznavanje dogodkov in poslov, ki so se zgodili v obračunskem obdobju;
- prikrivanje oziroma opustitev razkrivanja dejstev, ki bi lahko vplivala na zneske v računovodskih izkazih;
- sodelovanje v sestavljenih poslih, ki so organizirani z namenom, da prikrijejo resnično finančno stanje in poslovni izid podjetja;
- spreminjanje zapisov in pogojev, povezanih s pomembnimi in neobičajnimi posli.

Prevarantsko računovodsko poročanje je lahko posledica prizadevanj poslovodstva za doseganje dobička, ki uporabnike računovodskih izkazov prepriča o uspešnosti podjetja. Takšna prizadevanja se lahko začno z drobnimi dejanji ali neprimernim prilagajanjem predpostavk in sprememb strokovnih presoj. Pritiski lahko pripeljejo takšna dejanja do prevarantskega računovodskega poročanja. Takšno stanje nastopi, kadar pritiski, ki so posledica tržnih pričakovanj, ali želja po večji plači, ki je posledica uspešnosti, povzročijo, da poslovodstvo namerno pomembno prikroji računovodske izkaze. Poslovodstvo je lahko motivirano tudi za znižanje dobičkov zaradi nižjih davkov (prav tam).

Poneverba vključuje krajo sredstev podjetja. V Kazenskem zakoniku jo opredeljuje 209. člen:

- (1) Kdor si protipravno prilasti denar, premično stvar ali drug del tujega premoženja, ki mu je zaupano v zvezi z zaposlitvijo ali pri opravljanju gospodarskih, finančnih ali poslovnih dejavnosti ali pri opravljanju dolžnosti skrbnika ali mu je prepuščeno kot uradni osebi v službi, se kaznuje z zaporom do treh let.
- (2) Če stori dejanje iz prejšnjega člena uradna oseba proti tujemu premoženju, ki ji je dosegljivo ob preiskavi stanovanja, prostorov ali oseb, ob izvršbi v sodnem ali

upravnem postopku ali v zvezi z nalogami varovanja oseb ali premoženja, se kaznuje z zaporom do petih let.

- (3) Če gre pri dejanju iz prvega odstavka tega člena za premoženje majhne vrednosti, pa si je storilec hotel prilastiti tako vrednost, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.
- (4) Če gre pri dejanju iz prvega ali drugega odstavka tega člena za premoženje velike vrednosti in si je storilec hotel pridobiti tako premoženjsko korist, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- (5) Če storilec zaupane ali dosegljive stvari iz prvega ali drugega odstavka tega člena neupravičeno uporabi, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do treh let.

Zaposleni jo pogosto zakrivijo v majhnih in nepomembnih zneskih. V poneverbo pa je lahko vključeno tudi poslovodstvo, ki ima več možnosti, da prikrije ali zataji neupravičeno prilaščanje sredstev na način, ki ga je težko odkriti. Neupravičeno prilaščanje sredstev je možno na več načinov, na primer (Duhovnik, 2005):

- s poneverjanjem prejemkov;
- s krajo opredmetenih ali neopredmetenih sredstev (na primer kraja zalog za osebno porabo ali prodajo, kraja ostankov za prodajo, prodaja podatkov o tehnologiji konkurenčnemu podjetju);
- s plačilom blaga in storitev, ki jih podjetje ni prejelo (na primer plačilo navideznemu prodajalcu, plačilo prodajalčeve provizije agentu podjetja v zameno za nižje cene, plačevanje navidezno zaposlenih);
- z uporabo sredstev podjetja za zavarovanje zasebnega posojila ali posojila povezane osebe).

Prevara vključuje spodbudo za njeno zagrešitev in zaznavo priložnosti zanjo. Posameznike lahko spodbuja k poneverjanju sredstev na primer prepotratno življenje. Prevarantsko računovodsko poročanje se lahko zagreši, ker je poslovodstvo pod pritiskom, zunanjim ali notranjim, naj doseže pričakovani (morda nestvaren) čisti dobiček, zlasti če so posledice nedoseganja tega cilja za poslovodstvo lahko pomembne. Priložnost za prevarantsko računovodsko poročanje se lahko zazna, če posameznik meni, da je notranje kontroliranje mogoče zaobiti, na primer ker mu zaupajo ali ker pozna kake slabosti v ureditvi notranjega kontroliranja (prav tam).

Posamezniki so zmožni izvesti prevaro na dobro izbran način. Nekateri imajo značaj in etične vrednote, ki jim dovoljujejo, da razumno in namerno zagrešijo nepošteno dejanje. Vendar lahko sicer pošteni posamezniki zagrešijo prevaro v okolju, ki nanje izvaja zadosten pritisk. Revizor je sicer sposoben ugotoviti možne priložnosti za prevaro, vendar je težko, če ne celo nemogoče prepoznati namen, zlasti v zadevah, ki vključujejo poslovodsko presojanje, kot so računovodske ocene in ustrezna uporaba računovodskih načel (prav tam).

Med prevare zaposlenih štejemo tudi vdor v informacijski sistem, ki ga opredeljuje 237. člen Kazenskega zakonika. Kaznivo dejanje vdora v informacijski sistem je določeno kot splošno kaznivo dejanje, kar pomeni, da ga lahko stori vsaka oseba, ki je lahko subjekt kazenskega prava. Dejstvo, da mora biti dejanje storjeno pri gospodarskem poslovanju, pa krog možnih storilcev dejansko zožuje na osebe, ki se ukvarjajo s tovrstno dejavnostjo ali sodelujejo pri taki dejavnosti (torej pri gospodarskem poslovanju) (Selinšek, 2006).

Izvršitveni načini kaznivega dejanja vdora v informacijski sistem so naslednji (prav tam):

- neupravičena uporaba podatka v informacijskem sistemu,
- neupravičena sprememba, preslikanje, prenašanje ali uničenje podatka v informacijskem sistemu,
- neupravičen vnos kakega svojega podatka v informacijski sistem,
- oviranje prenosa podatkov v informacijskem sistemu,
- oviranje delovanja informacijskega sistema,
- drugačen vdor v informacijski sistem.

Kaznivo dejanje vdora v informacijski sistem je opredeljeno kot izključno naklepno kaznivo dejanje, pri čemer je relevantna oblika krivde pri tem dejanju tako kakor tudi po drugem odstavku 237. člena Kazenskega zakonika direktni naklep. Storilec mora namreč poleg naklepa do posameznega izvršitvenega načina razviti tudi namen, da bi sebi ali komu drugemu pridobil protipravno premoženjsko korist ali drugemu povzročil veliko premoženjsko škodo (prav tam).

Izdaja in neupravičena pridobitev poslovne tajnosti (236. člen KZ): kaznivo dejanje izdaje in neupravičene pridobitve poslovne tajnosti je določeno kot splošno kaznivo dejanje, pri čemer je krog možnih storilcev z zakonskim opisom zožen na osebe, ki so dolžne varovati

poslovno tajnost. Izvršitveni načini izdaje in neupravičene pridobitve poslovne tajnosti so naslednji:

- sporočitev ali izročitev podatkov, ki so poslovna tajnost, tretji osebi,
- drugačno omogočanje tretji osebi, da pride do podatkov, ki so poslovna tajnost,
- zbiranje podatkov, ki so poslovna tajnost, z namenom, da se izročijo nepoklicani osebi,
- protipravno pridobivanje podatkov, ki so poslovna tajnost, z namenom neupravičene uporabe.

Kaznivo dejanje po 236. členu KZ je torej določeno kot storitveni delikt, pri drugačnem omogočanju tretji osebi, da pride do poslovne tajnosti, pa je mogoča tudi izvršitev kaznivega dejanja z opustitvijo (v takem primeru bi šlo za nepravo opustitveno kaznivo dejanje) (Selinšek, 2006).

Tipični povzročitelji prevar so v 85 % primerov moški, stari od 31 do 50 let, vseh izobrazbenih ravni, vendar največ z višjo izobrazbo. So pridni delavci, ponavadi prihajajo na delo zgodaj, zapuščajo ga kasneje kot drugi, nikoli si ne vzamejo dopusta, so pod stresom, zaposleni, ki so poročeni, storijo največje število prevar.

Obstajata dve različni ampak povezani teoriji zakaj zaposleni storijo prevaro. Prva teorija temelji na dvajset let stari raziskavi Hollingerja in Clarka, ki vključuje 12 000 zaposlenih. Raziskava je pokazala, da se skoraj 90 % zaposlenih zaplete v delovno odklonskost, kar vključuje vedenje kot je prevara, zloraba bolniškega dopusta, kraja. Druga teorija o tem zakaj zaposleni storijo prevaro je povezana s finančnimi pritiski. Kriminolog Donald R. Cressey je leta 1940 govoril s skoraj 200 zaprtimi storilci poneverbe. Odkril je, da jih je velika večina storila prevaro zaradi finančnih obveznosti. Cressey je opazil, da morata biti pri zaposlenih prisotna dva faktorja, da storijo prevaro. Zaznati morajo priložnost za storitev in zatajiti morajo zločin, biti morajo sposobni racionalizirati njihov prestop v nekaj drugega, ne v kriminalno dejanje (Wells, 2001).

4 PREVARE MED POSAMEZNIKI

V vsakdanjem življenju se srečujemo z različnimi ljudmi. Tisti, ki nekaj želijo od nas, nam to lahko povejo naravnost, včasih pa svoje namene tudi prikrivajo. V drugem primeru nas poskušajo prevarati in izkoristiti.

V procesu socializacije nas učijo, da je laganje grdo, nemoralno, družbeno nezaželeno in pogosto tudi kaznovano. Zakaj kljub temu lažemo? Med pomembnimi motivi vseh naših dejanj, tudi laganja, so kazen in nagrada, potrebe po ohranjanju pozitivne samopodobe, samospoštovanja, ugleda in spoštovanja drugih ljudi. V bistvu vedno lažemo zato, da bi se izognili kazni ali dosegli nagrado. Lažemo zato, da služimo lastnim interesom, da bi napredovali, da bi se izognili neprijetnim situacijam in diskusijam ter zaradi ohranjanja zasebnosti (Gasar, 2004).

Različni avtorji se strinjajo, da v laganju obstajajo velike medosebne razlike. Nekateri so nezaslišani lažnivci, drugi lažejo občasno, tretji so že kar »bolestno« resnicoljubni. Večina ljudi je v sredini med obema skrajnostma. Nekateri menijo, da moški lažejo več kot ženske, drugi pa trdijo, da gre bolj za razliko v namenu laži. Laži moških naj bi bile usmerjene na njihovo osebno korist, na pozitiven vtis pred drugimi, laži žensk pa k temu, da zaščitijo druge. Laganje je odvisno tako od osebnosti posameznika kot tudi od situacije: odnosov z drugimi, konkretnih okoliščin, pritiskov in podobno (prav tam).

Pogosteje lažemo o stvareh, ki se vrednotijo z vidika zakonodaje, družbenih norm, morale in etike. Vsi jih kdaj vsaj malo kršimo, vendar tega ne priznamo, saj za kršitelje obstajajo določeni kazenski ukrepi. Na splošno dokaj pogosto lažemo, pozabljamo pa, da tudi drugi lažejo nam. Verjetnost, da se nam bo naključni sogovornik dokaj hitro o nečem zlagal, je precej višja kot ponavadi mislimo, zato veliko ljudi postane žrtev raznih goljufij in prevar. Večina ljudi ni tako dobrih lažnivcev, da bi preslepili izkušenega poznavalca, v večini primerov pa to tudi ni potrebno – dovolj je, da preslepijo laike (prav tam).

Prevare med posamezniki lahko vsebujejo skrajno brezobzirnost. Storilci teh prevar lahko povzročijo posameznikom zelo veliko premoženjsko škodo, ki jim največkrat ni povrnjena. Te osebe goljufajo, izkoriščajo in manipulirajo z drugimi z namenom, da bi si pridobili neko osebno korist. V njihovem življenju obstaja velika želja po tveganju,

iskanju vznemirjenja in hazarderstva. Ti posamezniki ne kažejo nobenega pravega kesanja za njihovo dejanje. Krivijo svoje žrtve za njihovo neumnost in zaupanje, minimalizirajo škodo, ki so jo povzročili s svojim dejanjem (Duffield, Grabosky, 2001).

4.1 Vrste prevar

V klasičnem premoženjskem kriminalu ostajajo ostale oblike med katerimi najdemo (Dvoršek, 2003):

- goljufije z lažnim predstavljanjem,
- goljufije pri nakupu oziroma prodaji,
- hotelske goljufije,
- ženitvene goljufije,
- zavarovalniške goljufije,
- goljufije s čeki in kreditnimi karticami.

To so le najpogostejše oblike goljufij. V praksi srečujemo še druge oblike goljufij: goljufije pri igrah na srečo, kjer poznamo enostavne (z zaznamovanimi kartami), tiste, ki vsebujejo elemente rokohitrstva (s kroglico in tremi škatlami) pa tudi zelo sofisticirane, ki zahtevajo udeležbo večih goljufov (obtežitev določene številke pri ruleti). V literaturi zasledimo še goljufije z izrabljanjem praznoverstva, goljufije z žlahtnimi kovinami, goljufije pri menjavi denarja, goljufije pri prosjačenju in druge (prav tam).

Pogoste so goljufije z lažnim predstavljanjem. Goljufi si pomagajo z različnimi zvijačami, da pridejo v tuje stanovanje. Medtem, ko priložnostni goljuf goljufa, ker se mu je pač ponudila prilika, pa specializirani goljuf goljufijo načrtuje, se nanjo pripravlja in ima navadno že izbrano žrtev. Mnogi si pri goljufijah, da bi bili bolj prepričljivi, pomagajo s ponarejenimi listinami, kot so lažna potrdila, spričevala, lažne naročilnice, izkaznice in drugo. Spretni goljufi se prilagajajo razmeram, tako političnim kot ekonomskim. Goljufi so navadno pametni in prebrisani ljudje, saj nas uspejo ogoljufati. Načini goljufanja so različni. Prebrisan goljuf npr. pozvoni in prosi gospodinjo za vodo; medtem ko gre gospodinja v kuhinjo, pa že krade. Goljufi hodijo po hišah in stanovanjih ter po nižji ceni prodajajo »zlat nakit« ali pa ponarejene tuje bankovce kot prave. Včasih nam ponujajo celo ukradene predmete po polovični ceni, prav radi pa pri tem še kaj izmaknejo. Tudi med zbiralci raznih prostovoljnih prispevkov v dobrodelne in druge

namene so pogosto goljufi in tatovi. Teh je vsak dan več. Pogostejši so primeri, ko se goljuf izdaja za uradno osebo. Spreten goljuf najprej dobi informacije o žrtvi, nato pa goljufa. Podatke zve največkrat od ljudi, pri katerih se je ustavil; nič hudega sluteč jih navadno pripovedujejo klepetave sosede bodoče žrtve. Goljuf izve tudi pri branju dnevnega tiska ali pri gledanju televizije za mnoge okoliščine, ki mu »pomagajo« pri goljufanju. Taka oseba vedno razmišlja, kateri podatki so tisti, ki bi ji prišli prav pri goljufanju. Primer: goljuf je pri branju časopisa izvedel o tuji domačiji, ki je pogorela. Hitro se je domislil zvijače. Izrezal je članek iz časopisa in hodil od stanovanja do stanovanja, od hiše do hiše, kazal izrezek iz časopisa in prosil pomoč. Ljudje so mu verjeli, se ga usmilili in mu dajali denar, dokler ni previdna gospodinja zahtevala pri vratih, zavarovanih z verigo, potrdilo o nesreči, poklicala pa je tudi policijo in jih obvestila o dogodku (Žerjav, 2003).

Pogosto zvedo goljufi za podatke o žrtvi tudi od sorodnikov žrtve ali njenih prijateljev. Tudi pri razgovorih z obsojenci v zaporu goljuf zve za mnoge okoliščine, ki mu pozneje, ko je na svobodi, pridejo kot naročene. Včasih pride goljuf do potrebnih podatkov s prisluškovanjem, ko »vleče na ušesa« in posluša preglasen razgovor neprevidnih bodočih žrtev v avtobusu, v trgovini, na vlaku itd. Med goljufi so pogosto tuji državljani, ki začasno bivajo pri nas ali pa so na poti skozi našo državo. Prodajajo različne predmete, pri tem pa lažejo, da bi nas spravili v zmoto in nesrečo.

Nekateri goljufi nastopajo pred žrtvijo s svojim pravim imenom in priimkom. Ti specializirani goljufi so danes že bolj redki »ženitveni«, vse pogosteje pa »poslovni« goljufi. Ponujeni krediti pod izredno ugodnimi pogoji premamijo mnoge posojilojemalce, da plačajo zahtevani znesek, posojila pa nikoli ne dobijo. Spreten poslovni goljuf bo zaradi investiranja ponudil zelo visoke obresti na posojila, da bi ogoljufal čim več ljudi. Tudi oglasom dnevnega časopisja, da spoštovana firma nudi pod ugodnimi pogoji delo v tujini, so mnogi nasedli. Spretni goljuf je v okviru svoje komaj ustanovljene firme pozival naivne žrtve, ki so plačevale zahtevane zneske, dela in zaposlitve v tujini pa ni bilo (Žerjav, 2003).

V tujini, v zadnjem času tudi v Sloveniji, se pojavljajo specializirani goljufi, katerih žrtve so kupci umetnin in drugih kulturnih dobrin. Izredno povečana povpraševanja po

omenjenih dobrinah v osemdesetih letih prejšnjega stoletja so kmalu zaznali tudi goljufi. Izvršujejo tri vrste goljufij (Dvoršek, 2003):

- ponarejanje iskanih dragih umetniških del; prekupčevalec se navadno poveže z dobrim slikarjem ali kiparjem, ta pa izdelava čimbolj natančen posnetek originala (po slogu, temi, obliki, tehniki, materialih in značilnostih določene dobe). Sliko nato prekupčevalec proda kot original. Pred prodajo je potrebno preskrbeti še ustrezna potrdila, strokovna mnenja, cenitve, certifikate o poreklu. Vsa spremna dokumentacija je ponarejena, zato so tovrstne goljufije pogosta oblika organiziranega kriminala. Motiv za tovrstne goljufije je običajno premoženjski, so pa tudi primeri, ko ponarejevalec izdelava izdelek, ker uživa v njegovi popolnosti pa tudi zmotah ocenjevalcev, drugih poznavalcev in kupcev,
- ponarejanje grafik popularnih mojstrov; grafike je mogoče izdelati v poljubnem številu, dostopne so širšemu krogu ljudi, tudi z avkcijsko prodajo,
- kupovanje kopij slik priznanih mojstrov v tujini in prodaja na domačem črnem trgu kot original (priskrbijo si ponarejene certifikate).

Modificirane oblike tovrstnih goljufij predstavljajo primeri, ko goljufi umetno postarajo določeno umetnino ali drug predmet, ki predstavlja kulturno dobrino, ali pa sliki neznanega avtorja dodajo podpis znanega slikarja in ji tako dvignejo ceno. Lastniki in prodajalci (kupci) omenjenih del se včasih dogovorijo z ocenjevalci, da ti ocenijo delo višje (nižje) od običajne tržne vrednosti na legalnem trgu, dobiček pa si delijo (prav tam).

Hotelski goljufi delujejo na spodaj navedene načine (prav tam):

- gost hotela je receptorju pojasnil, da bo stroške hotela plačala šola, na kateri je zaposlen in ga je poslala na seminar, ki je bil v bližnji kongresni dvorani, vendar je pozabil naročilnico med gradivom za seminar. Ob naslednjem opozorilu receptorja se je opravičil, da naročilnice ne najde, da pa se je dogovoril, da mu po faksu pošljejo novo. Zaprošil je receptorja za številko faksa. Naslednji dan je izginil, poizvedovanja v šoli so pokazala, da tam ni bil nikoli zaposlen,
- slovenska gostja in hrvaški gost sta receptorju po nekaj dneh bivanja pojasnila, da bo stroške plačal njun italijanski menedžer, s katerim je dogovorjeno, da ju pride iskat (medtem sta res imela preko recepcije klic nekoga, ki je govoril italijansko, verjetno je bil to kar sam hrvaški gost). Receptorju sta ob izhodu povedala, kam odhajata, da bi ju italijanski menedžer lahko našel. Po tednu dni sta izginila.

Izkazalo se je, da je osumljenkino potrdilo o usposobljenosti za vožnjo s čolnom ponarejeno, osumljenčeva osebna izkaznica pa ukradena,

- nemška turista sta po opozorilu, da je treba poravnati stroške vsak teden pojasnila, da je pri nas tako lepo, da sta se odločila ostati še en teden, zato sta poklicala hčer, da jima pošlje dodatne potovalne čeke. Čez nekaj dni sta pojasnila, da potrebujeta potni list, da bosta lahko vnovčila čeke. Receptor jima je ljubeznivo vrnil potni list (osebna izkaznica, ki je ostala je bila ukradena), nakar sta izginila.

Ženitni goljufi (teh je zelo malo) izkoriščajo osamljenost žrtev in obljublajo zakonsko zvezo ali vsaj skupno bivanje, ob tem pa z različnimi pretvezami izvablajo denar od žrtve. Grassberger (v navedbi Predanič, 1973:133-134) opisuje ženitnega goljufa takole (Dvoršek, 2003): je srednje postave, srednje starosti, delomrznež, že kaznovan, zelo eleganten, dobro pozna ljudi in ima vse psihološke sposobnosti vživljanja; okusno je oblečen, njegova zunanost vzbuja zaupanje, lepo in gladko govori. Značilno zanj je, da z goljufijami pravočasno neha in izgine drugam. Želja, da bi se omožile in velika lahkovernost večkrat pretehtata močno napredujočo prosvetljenost in emancipiranost žensk. Precej tovrstnih primerov nihče ne prijavi (prav tam).

Če so ženitne goljufije zaradi različnih razlogov v novejšem času redkejše, to vsekakor ne velja za zavarovalniške goljufije. Pri zavarovalniških goljufijah poskuša goljuf dobiti izplačilo zavarovalnice tako, da prikaže škodni dogodek, ki ga dejansko ni bilo, ali pa prikaže dejanske okoliščine škodnega dogodka tako, da mu glede na zavarovalne pogoje pripada povrnitev škode. Največ tovrstnih goljufij je povezanih z avtomobilskim zavarovanjem, srečamo pa jih tudi pri življenjskih, nezgodnih in drugih zavarovanjih. Zavarovalnice ocenjujejo, da se vsaj za petino prijavljenih kraj avtomobilov skrivajo goljufije. Prav zato se tudi znotraj zavarovalnic oblikujejo preiskovalni oddelki za odkrivanje in preiskovanje tovrstnih goljufij, ki se v primeru, da govori o sumu goljufije več indicev, lahko povežejo s policijskimi preiskovalci, v posameznih primerih pa lahko pritegnejo k preiskovanju tudi zasebne detektive (prav tam).

Pri zavarovalnih goljufijah je osumljenec znan takoj, ko imamo trdne indice. Preiskovalci morajo zbrati dokaze, ki potrjujejo znake goljufije. Dokazati je potrebno, da škodni dogodek ni potekal tako, kot ga želi prikazati osumljenec, enostavno rečeno, dokazati je potrebno, da je prišlo do škodnega dogodka (lažnega ali dejanskega) z naklepnim

ravnanjem zavarovanca oziroma osumljenca. Za dokazovanje suma kaznivega dejanja zavarovalne goljufije je potrebno, da osumljenec uveljavlja odškodninski zahtevek (prav tam).

V nekaterih primerih je potrebno dokazati, da je škodni dogodek nastopil, preden je bilo sklenjeno zavarovanje. V tovrstne goljufije so običajno vpleteni zavarovalni agenti. Dokazovanje, da škodni dogodek glede na način ali čas ni potekal tako, kot skuša prikazati zavarovanec, poteka bodisi s pomočjo osebnih dokazov (prič, priznanja udeležencev) ali materialnih dokazov, ki jih obdelajo izvedenci v obliki izvedenskih mnenj (prav tam).

Verjetno je bil že vsakdo v situaciji, ko si je sposodil denar. Ponavadi si ljudje sprva sposodijo denar od svojih bližnjih, nato pri bankah, hranilnicah, neredko pa tudi pri drugih pravnih in fizičnih osebah, ki se tudi ukvarjajo s posojanjem denarja kot gospodarsko dejavnostjo. Pri izposoji denarja od svojih bližnjih gre predvsem za zaupno razmerje med bližnjimi družinskimi člani, prijatelji. Pri bankah in hranilnicah je zagotovljeno večje nadzorstvo nadzornih institucij, manjše pa je nadzorstvo pri posojanju denarja zasebnih gospodarskih družb in posameznikov. Na tem področju je možnost zlorab večja kot drugje (Kanduti, 2005).

Oderuštvo je poseben primer nedopustnosti oziroma kot kršitev načela ekvivalentnosti izpolnitve pri pogodbah. Kaznivo dejanje oderuštva je lahko storjeno samo z direktnim naklepom. Pri izkoriščanju posebnih neugodnih lastnosti oškodovanca gre za zavržno ravnanje stranke, ki je v zlorabi neugodnega položaja druge stranke. Med posebne neugodne lastnosti oškodovanca štejemo (prav tam):

- slabo premoženjsko stanje je podano takrat, kadar je oškodovancu tako hudo, da nujno potrebuje storilčevo uslugo. Pri tem je bistveno, da oškodovanec zaradi svojega slabega premoženjskega stanja storilčevo uslugo nujno potrebuje,
- hude stanovanjske razmere, so tiste razmere, ki resno ovirajo oškodovančevo življenje,
- stiska je takšno oškodovančevo stanje, ko je pripravljen pod kakršnimikoli pogoji sprejeti storilčevo uslugo in pristati na kakršnokoli plačilo,
- nezadostna izkušnost se nanaša na oškodovančevo izkušnost glede ocenjevanja, poznavanja in vrednotenja usluge, ki jo ponuja storilec,

- lahkomiselnost je oškodovančeva lastnost, ki jo izkoristi storilec. Lahkomiselno ravna oškodovanec tedaj, ko se odloči za sklenitev posla, ne da bi prej razmislil o njegovi vsebini in njegovih posledicah.

Nekateri najbolj tipični elementi prevare pri posojanju denarja (prav tam):

- oglaševanje ugodne obrestne mere; posojilodajalci oglašujejo ugodno obrestno mero (npr. 10, 12 %), kasnejši izračun pokaže npr. 40 – 50 % obrestno mero,
- zastavitve in predčasna vnovčitev slipov plačilnih kartic; posojilojemalci v zavarovanje posojila zastavijo neizpolnjene slipe plačilnih kartic, storilci jih predčasno unovčijo in to v višjem znesku,
- preslepitve z več različnimi obrazci; posojilodajalci pod krinko prijaznosti, vljudnosti in ustrežljivosti, ponudijo posojilojemalcu v podpis 15 do 20 obrazcev z različnimi vsebinami. Oškodovanec prebere najugodnejši obrazec, ostale podpiše, ker mu posojilodajalec zagotovi, da so vsi obrazci isti,
- naklepno izbiranje strank, za katere je jasno, da ne bodo mogle vrniti posojila z namenom poplačila iz zavarovanja,
- izbiranje specifičnega kroga strank; posojilodajalci izbirajo t. i. pravno izredno neuke stranke, pri čemer jim pripravijo pravno zapletene pogodbe, ki jih oškodovanci ne razumejo in zaradi tega v njih privolijo, čeprav so izrazito v njihovo škodo,
- spravljanje v razmerje odvisnosti; ker oškodovanci ne morejo vrniti denarja, jih storilci spravijo v razmerje odvisnosti tako, da morajo za njih opravljati določene posle,
- zloraba stiske oškodovanca; storilec si izgovori oderuško obrestno mero s čezmernim zavarovanjem.

Cilj storilca je pridobiti čim večjo premoženjsko korist za posojen denar. Pri izposoji denarja je potrebno biti ustrezno previden, saj lahko oseba zaradi situacije, v kateri je, pride v bistveno hujšo situacijo, ali celo postane žrtev kaznivega dejanja. Če je oseba neuka, je priporočljivo predhodno poiskati ustrezno strokovno pomoč. Osebe, ki nujno potrebujejo denar, so ponavadi tudi lahke žrtve prevar (prav tam).

Ljudi, s katerimi imamo opravka v vsakdanjem življenju, lahko razporedimo v štiri glavne skupine – intimno, osebno, socialno in javno. Vsaka od teh skupin ima za nas

drugačen pomen, s predstavniki vsake izmed njih vzdržujemo drugačen način sporazumevanja. Nekateri ljudje se lahko v našem življenju pojavljajo v več vlogah hkrati (Walters, 2003).

Intimni krog sestavljajo tisti ljudje, s katerimi stopamo v zelo tesne odnose. To so ljudje, ki najbolj poznajo naše osebne cilje in sanje, pa tudi naše uspehe in neuspehe. Ta krog ljudi obsega starše, življenjske sopotnike, otroke, brate in sestre, razširjeno družino in posebno tesne prijatelje, oziroma tiste, ki se najbolj približajo tem vlogam. Kdor ni iskren v intimnih odnosih, izda zaupanje tistih, ki vanj verjamejo. Nenapisano pravilo v intimnem krogu je, da drug drugemu popolnoma zaupamo. Če prevaramo nekoga iz svojega intimnega kroga iz sebičnih razlogov ali zavedajoč se, da ga bomo osebno prizadeli s svojo prevaro, bo to ustvarilo globok prepad med nami. Za takšen prestopok tvegamo najhujšo kazen – izgubo ljubezni. In veliko težje je v intimnem krogu prikriti laž, ker se ljudje dobro poznajo med seboj (prav tam).

4.2 Psihološki dejavniki storitve prevare med posamezniki

Povsod se soočamo s prevarami. Lažemo sami ali pa nam lažejo drugi. Ne zgodi se vedno s slabim namenom. Ne gre nujno za prikrievanje zločinskih dejanj ali krivo prisego. Lahko gre za majhno ponaredbo pri vlogi za službo ali prošnji za posojilo. Včasih nekomu samo zato, da ga ne bi prizadeli, ne povemo, kaj si v resnici mislimo o njegovi obleki ali novi pričeski. Prevara, kakorkoli ji že rečemo, je še vedno poskus zavajati ne samo nekoga drugega, temveč tudi samega sebe. Vsi smo se že, in se še bomo, vsak dan zapletli vsaj v eno pretanjeno obliko prevare. Nekateri takšni poskusi zavajanja so zlonamerni, medtem ko so drugi bolj v obliki prikrojevanja, s katerim želimo zaščititi svoja čustva, odnos ali trenutno komunikacijo, ki se je vzpostavila med dvema ali več ljudmi (prav tam).

Trije dejavniki so navzoči v vsaki situaciji, v kateri pride do prevare: izbira, priložnost in sposobnost. Če razumete te tri dejavnike, je v vaših rokah ključ do razumevanja, zakaj in kako pride do prevare, kako jo prepoznati, in kako zmanjšati možnosti, da se zgodi vam (prav tam).

Izbira je eden izmed ključnih dejavnikov, ki spremljajo laganje. Človeku se na primer zdi, da je pod pritiskom in da mu rahlo prikrojena resnica prinaša več možnosti, zato se odloči za neko vrsto laži. Lahko se mu zdi potrebno lagati, da bi dobil nagrado ali pozitivno vzpodbudo, ki si jo želi. Morda misli, da mu laž ali polresnica lahko pomaga, da se izogne kaznovanju ali negativni oceni. Morda se počuti primoranega lagati iz strahu ali nesposobnosti predvideti posledice pogovora (prav tam).

Laganje je spoznaven, razumski proces. Kot tak ni nekaj, kar se zgodi v praznem prostoru. Zavajati ali napačno informirati nekoga je zavestno dejanje in je vedenje, ki si ga izberemo. Z njim dosežemo nek cilj, pa naj bo to osebna korist, izogibanje neprijetnim posledicam ali varovanje sebe ali nekoga drugega v situaciji, ki izgleda nepredvidljiva. Človek v vsakem posameznem primeru izbere laž in obstaja nešteto možnih okoliščin, zaradi katerih se odloči zanjo (prav tam).

Skoraj vsakdo ima mejo, svojo kodo časti, ki je ne bo prelomil. Povedano drugače, morda nikoli ne bi lagal svojemu partnerju, lagati svojemu nadrejenemu pa je zanj sprejemljivo. Starši pogosto skrivajo informacije pred otroki, nikoli pa tega ne bi storili v odnosu s svojim šefom. Več kot se človeku zdi, da je v igri, v večji skušnjavi je, da bi lagal. Za mladostnika nič ne šteje več kot priložnost, da bi smel v mesto v petek ali soboto zvečer, ko ga starši vprašajo, s kom in kam gre. Lahko gre seveda za veliko bolj resno situacijo, na primer za mladostnika, ki se drogira, pije ali krade, ali pa za utajo davkov ali politično pretvarjanje odraslega. Ne glede na okoliščine, vedno gre za izbiro (prav tam).

Sposobnost učinkovitega laganja je odvisna od komunikacijskih spretnosti in intelektualne moči. To ne pomeni, da so komunikativni ljudje bolj nagnjeni k zavajanju, a če se odločijo lagati, bodo pri tem bolj uspešni. Tisti, ki nimajo tako močno razvite sposobnosti komunikacije, da bi jim pomagala pri laganju, se morajo zato veliko bolj potruditi. Žal je nekaterim laganje skoraj v naravi (prav tam).

Če zna nekdo dobro komunicirati in je nagnjen k zavajanju, lahko proti temu storimo prav malo. Edini ključni dejavnik laganja, na katerega lahko vsaj delno vplivamo, je priložnost. Če ne želimo biti tarča laži, ustvarimo vtis, da ni vredno ciljati na nas. Človeku, ki nam želi lagati, mora biti jasno, da mu laž ne bo prinesla nagrade. Mi pa se moramo naučiti tehnik odkrivanja laži in načinov, kako se soočamo z njimi, ko se

pojavijo. S tem zredčimo priložnosti, da bi nam ljudje lagali, zmanjšamo verjetnost, da se bodo poslužili laži, tudi če se pojavi priložnost za to, in omilimo škodo, ki bi nam jo lahko povzročila morebitna laž, če bi kdo kljub vsemu izrabil priložnost (prav tam).

Kadar človek poskuša preslepiti drugega, je eden ključnih dejavnikov ranljivost žrtve. Če lažnivec verjame, da je ta oseba zelo vešča v odkrivanju laži, lahko to v njem sproži enega od dveh možnih odzivov. V strahu, da bi ga odkrili, lahko lažnivec začne kazati še bolj vidne znake pretvarjanja. Drugi možni odziv pa je, da še enkrat dobro premisli, ali bi res lagal. Končni izid je v vsakem primeru ta, da laži bolje prepoznamo ali da jih je manj (prav tam).

Pri neposredni prevari gre za aktivno spreminjanje ali prikrojjevanje resnice. Človekovo sposobnost, da si aktivno pomaga s takšno prevaro, omejuje le pomanjkanje domišljije. Drug način je zavajanje s pomočjo posredne prevare – izmikanja. Kadar se izmika, človek ne spreminja odločilne informacije, temveč jo le zadrži zase. Takšen način ima zanj nekaj prednosti in nekaj slabosti. Ena od prednosti je, da posredna metoda zavajanja ni zahteven ali zastrašujoč miselni proces. Pri neposredni prevari si moramo zapomniti prejšnje laži, si izmisliti nove, ki morajo biti usklajene s prejšnjimi in dovolj nedoločne, da jih lahko kasneje po mili volji spreminjamo ali jim dodajamo nove. Druga prednost izmikanja je ta, da je tisto, kar (sploh) povemo, pravzaprav resnica. Iz tega sledi, da moramo premišljeno izbrati kar bomo povedali. Namen je odkriti samo nekatera dejstva in pustiti, da druga predvidite sami (prav tam).

Odločilno je tudi, da lažnivec točno ve, koliko podatkov je potrebno dati osebi, ki jo želi zavesti. Obstaja zelo pretanjeno ravnovesje med preveč in premalo informacij, in prav ta pretanjenost omogoča napačno interpretacijo. Če povemo samo malo preveč, lahko razkrijemo resnico. Če povemo premalo, bo jasno razvidno, da zadržujemo del informacij. Tehnika zavajanja zahteva lažnivca, ki je izkušen v umetnosti sporazumevanja, kajti natančno mora vedeti, kaj reči in kdaj. In seveda najpomembnejše, kdaj ne reči ničesar (prav tam).

Kadar se človek odloči za zavajanje ali izmikanje, stori to iz enega od dveh poglavitnih razlogov. Lahko nas želi zavajati glede nekega minulega dogodka in nam tako zapreti pot do resnice ali pa želi doseči prikrit cilj. Prevara in izmikanje služita vsak svojemu namenu

in, bodimo stvarni, večina ljudi se je že kdaj poslužila enega ali drugega. Vsi smo tudi že bili žrtve obeh. S prevaro in izmikanjem se srečujemo med družinskimi člani, prijatelji, sodelavci ali razmeroma neznanimi osebami (prav tam).

5 PREVARE STORJENE PREKO INTERNETA IN DRUGIH MEDIJEV

Internet je postal naš stalni tihi spremljevalec, ki bo v prihodnje še močnejše vplival na naše življenje. Ko so leta 1979 ameriške obrambne sile razvile omrežje ARPANET, očeta današnjega interneta, si ni nihče predstavljal, da se bodo pričele socialne vezi preusmerjati v komunikacijo preko računalnikov. Neposreden človeški medosebni stik je nadomestila računalniško posredovana komunikacija. Od nekdanjega preprostega protokola NCP (*Network Control Protocol*), ki je omogočal le nekaj storitev, danes nadzorujejo omrežje številni protokoli, ki omogočajo izmenjavo podatkov v najrazličnejših oblikah. S širitvijo aplikacij, ki jih je omogočal internet, se je širila tudi možnost zlorab. Po eni strani prinašajo sodobne informacijske tehnologije enormne koristi in napredek, po drugi strani pa se porajajo nove priložnosti za kriminalno vedenje. Kjer se pokaže ranljivost sistema, tam je priložnost, ki jo spretno izkoriščajo posamezniki, nagnjeni k inkriminirani dejavnosti (Lukman, 2006).

Računalniški kriminal se v svojem bistvu ne razlikuje mnogo od ostalih oblik, je nedopustna oblika človekove dejavnosti, kakor vse ostale oblike kriminala. Napade v okolju računalniških omrežij v veliki večini izvajajo posamezniki, ki jim rečemo hekerji. Lahko postanemo žrtev napada le iz razloga, ker je heker naletel na naš odprti sistem in izkoristil njegovo ranljivost. Vse žrtve računalniškega kriminala lahko razvrstimo v dve osnovni skupini: žrtve, ki do napada niso imele stikov z napadalcem, v drugo skupino pa uvrščamo žrtve, ki so prišle v kakršnikoli stik z napadalcem (administrator pri internetnem ponudniku storitev, bančni delavec, kjer je imela žrtev odprt račun) (prav tam).

Prednosti interneta so hitro izkoristila številna podjetja, ki so se znala prilagoditi novim tržnim možnostim globalnega omrežja. Po industrijski revoluciji smo zakorakali v obdobje nove ekonomije, za katero so značilne hitra gospodarska rast, prost pretok storitev, delovne sile, razmah podjetništva in izrazito inovativna naravnost. Tako je postal internet na eni strani kraj za prodajanje, kupovanje, poučevanje, zabavo in pogovore, na drugi temni strani pa priložnost za krajo, poneverjanje, prestrežanje sporočil, uničevanje in v najbolj ekstremnih primerih priložnost za načrtovanje in izvrševanje najtežjih kaznivih dejanj. Vzporedno s tehnologijo, se je razvijala tudi

»kibernetika«. Prvo obdobje interneta je bilo podobno prostemu lovišču, kjer je bilo dovoljeno vse. V informacijske sisteme so postopoma pričeli vgrajevati številne varnostne mehanizme, ki so preprečevali nepooblaščen vdtore v zasebne dele kibernetkega prostora. Določene omejitve je postavljala sama tehnologija, ki je posledično vplivala na razvoj pravil vedenja posameznikov. Oblikovale so se etične norme, ki so določale pravila ravnanja uporabnikov (prav tam).

Ker kibernetki prostor ni omejen z državnimi mejami, sama kazniva dejanja pa niso povsod enako preganjana, je bilo nujno vzpostaviti tudi mednarodno sodelovanje v boju zoper računalniško kriminaliteto. Eno takih prizadevanj je konvencija Sveta Evrope iz leta 2001, ki skuša poenotiti notranje pravo držav podpisnic konvencije ter določiti okvir mednarodnega sodelovanja v boju proti računalniški kriminaliteti. Potrebno se je soočiti z dejstvom, da računalniška kazniva dejanja niso prav nič bolj moralno upravičena od klasičnih kaznivih dejanj (prav tam).

Računalniška kriminaliteta predstavlja velik finančni in družbeni problem. Čeprav splošni trend pojavljanja upada pa raste povzročena škoda. Letno poročilo za leto 2005 CSI/FBI (*Computer Security Institute*, s sodelovanjem skupine za računalniške vdore *Federal Bureau of Investigations*) opozarja, da sta drastično narasli predvsem dve pojavnii obliki: nedovoljen dostop do informacij ter kraja informacij. Računalniška kriminaliteta predstavlja resno grožnjo ekonomiji, je pa tudi resen sociološki problem. Raziskovalci so prepričani, da bi razumevanje motivacijskega pogleda storilcev pomagalo preprečevati kibernetki kriminal, prav tako pa bi lahko tako vedenje prispevalo k izboljšanju same zaščite informacijskih sistemov. Na računalniški kriminal ne smemo gledati zgolj tehnološko, ampak ga moramo obravnavati predvsem kot ravnanje ljudi, ki se prepleta z vzorci obnašanja iz okolja, pogojeno z visoko stopnjo anonimnosti, duševnimi motnjami in agresivnostjo (prav tam).

Po oceni Interpola, lahko motive storilcev računalniških kaznivih dejanj razvrstimo v naslednje skupine (prav tam):

- koristoljubnost – 66 %,
- politični razlogi – 17 %,
- želja po raziskovanju – 7 %,
- objestnost in nagajivost – 5 %,

– maščevanje – 4 %.

Ko storilec računalniških napadov izvede agresivno dejanje proti nedolžni žrtvi, ne zazna posledic svojega ravnanja. Računalniški zaslon in začasni značaj interneta postavita navidezen zid med storilcem in žrtvijo. Nezavedanje žrtve povzroči pri hekerju sprostitve zavore o moralnem vrednotenju svojega početja, kar privede do zelo lahke odločitve o pritisku na gumb za zagon uničujočega programa, ki lahko popolnoma spremeni življenje žrtve. Ne smemo pa enačiti teh dejanj elektronskih napadalcev z vdori in napadi, ki imajo svoj izvor v maščevanju. Prav tako je lažje napadalcu, ker žrtev depersonalizira, njegova tarča je informacijski sistem in ne žrtev kot osebnost (prav tam).

V zadnjem času je veliko družbene in medijske pozornosti usmerjene v informacijsko varnost, še posebej na storilce računalniških kaznivih dejanj. Nevarnosti, ki preti iz kibernetškega prostora, se zavedamo predvsem zaradi širjenja virusov. Časopisi, revije in elektronski mediji so nas okupirali s številnimi primeri in komentarji o računalniški kriminaliteti. Tudi številni filmi in televizijske oddaje prikazujejo kibernetške »škodljivce« kot super-junake. Po teoriji socialnega učenja posamezniki prevzemajo posredno (preko medijev) zaznane dejavnosti takih storilcev in jih sprejmejo kot način svojega vedenja. Mediji, z opisovanjem privlačnosti in povečevanja vdorov v računalniške sisteme in storilcev pri odraščajočih in odraslih, vzpodbudijo miselnost, da je biti storilec računalniškega kriminala nekaj pozitivnega, vsaj iz socialno psihološkega vidika. Teorija socialnega učenja trdi, ko neko dejavnost opazimo, je pričenemo posnemati, zunanji dejavniki pa ta vpliv samo še okrepijo. Storilci dobijo z izvajanjem svojih nedovoljenih aktivnosti novo znanje, zraste pa jim tudi ugled v hekerski skupnosti (prav tam).

Mladi računalniški navdušenci preko medijev prevzamejo zgrešeno miselnost, da so negativne posledice takih dejanj veliko manjše kot pa pridobljene koristi, kar jih opogumi, da se pričnejo ukvarjati s prepovedanimi aktivnostmi. Zaradi takih dejanj bi morali mediji poudarjati tudi posledice računalniških kaznivih dejanj, tako sankcije, ki so doletele storilce, kot težave, ki jih povzročijo žrtvam. Tega ne smemo pripisovati vsem medijem nasploh, ker bi nekaterim storili hudo krivico. Dejstvo je, da se določeni mediji ne zavedajo resnosti računalniške kriminalitete in jo podcenjujejo. Mediji se morajo

zavedati svoje moralne odgovornosti, ki jo lahko povzročijo z enostranskim prikazovanjem in povečevanjem računalniških storilcev (prav tam).

Premoč interneta med mediji je torej očitna in narašča. Skrivnost za tak uspeh se verjetno skriva v dveh adutih trenutnega paradnega medijskega elementa. Prvi adut je ta, da internet omogoča razpršeno oddajanje informacij z možnostjo odgovora vsakega posameznega poslušalca. Drugi adut interneta je ravno njegova megalomanska velikost, njegova zakonska nenadzorljivost in s tem očitna večja ali manjša anonimnost vsakega udeleženca. In kjer ni krčmarja, se lahko pije brez plačila. Veliko vprašanje se nam torej poraja, kako vzpostaviti red na internetu. Teorij je kar nekaj, vendar nobena ne deluje preveč obetavno, saj se varnostne organizacije že v realnem svetu srečujejo s težavami, kot so neskladnosti v zakonih, težave pri povezljivosti in podobno (Kukovec, 2003).

5.1 Prezare storjene preko interneta

Goljufati preko interneta posledično pomeni zavajanje in oškodovanje z uporabo interneta kot orodja. Razumevanje pojma goljufija navaja na dejstvo, da oškodovanec sam posreduje podatke, ki posledično lahko v prvi vrsti povzročijo materialno škodo ali krajo zaupnih podatkov (Milković, Justin, 2004).

Goljufija preko interneta se pojavlja znotraj elektronskega poslovanja. Splošna definicija elektronskega poslovanja ne obstaja, v osnovi pa zajema kakršno koli elektronsko posredovanje podatkov, nakupovanje, plačevanje. Pojem elektronsko poslovanje opredeljuje fraza »poslovati elektronsko« (prav tam).

Med zelo pogoste potegavščine sodijo lažna opozorila o virusih, ki jih dobite preko e-pošte. Vsebina sporočil je zelo podobna, skupno pa jim je to, da vas opozarjajo, da se v vašem računalniku nahaja nevaren virus, ki vam lahko onemogoči računalnik. Da bi preverili, če ste se okužili z virusom, vam »dobronamerno« svetujejo, da na svojem računalniku poiščete okuženo datoteko in jo nemudoma izbrišete. Trik je seveda v tem, da gre za povsem legitimno datoteko, ki ni virus, temveč del operacijskega sistema *Windows*, ki je pogoj za normalno delovanje vašega računalnika. Če uporabnik izbriše to datoteko, se seveda v delovanju operacijskega sistema pojavijo resne težave (Skr, 2003).

Da bo mera polna, ponavadi prejemniki v dobri nameri pošljejo opozorilo o nevarnem virusu še vsem svojim znancem in prijateljem, od katerih jih veliko nasede potegavščini. Namesto, da bi se z uporabo protivirusnega programa ali pa s pomočjo spletnih strani, ki objavljajo sezname potegavščin prepričali v verodostojnost sporočil, jih posredujejo naprej in povzročajo nepotrebno paniko ter seveda tudi škodo, ki jo uporabniki povzročijo z odstranjevanjem datotek s svojih računalnikov (prav tam).

Verižna pisma (pravimo jim tudi verige sreče), so pisma, ki obljublajo, da vas bo doletela sreča ali pa bogastvo, če boste pismo, ki ste ga prejeli, takoj posredovali na določeno število naslovov. V nasprotnem primeru se vam ne obeta nič dobrega. O konkretni škodi pri posameznem uporabniku ne moremo govoriti. Ponavadi se v tovrstnih pismih omenjajo zgodbe o težko bolnih otrocih ali pa o potezah posameznih vlad, ki imajo lahko negativne posledice na širše okolje (prav tam).

Tako je denimo pred časom po e-pošti krožilo pismo z naslovom *Solidarieta con Mirko*, ki je bilo napisano z namenom pomoči za fantka Mirka, ki ima prirojeno srčno napako in nujno potrebuje 15 tisoč dolarjev za transplantacijo srca. V pismu je bilo navedeno, da so mu na pomoč priskočili različni internetni ponudniki, ki bodo Mirku od vsakega sporočila, ki ga bodo uporabniki poslali naprej, plačali 0.01 dolarja. Hitro si lahko izračunate, da bi bilo za finančno pokritje operacije potrebno poslati 11 milijonov sporočil. V sporočilu so vas vljudno opomnili, da boste v zameno za nekaj sekund časa, ki ga boste porabili za posredovanje pisma, znatno pripomogli k temu, da se reši življenje nesrečnega otroka. Pokazalo se je, da usmiljenje in solidarnost ljudi ne pozna meja, saj je sporočilo v nekaj dneh obkrožilo ves svet (prav tam).

Sporočila, ki sodijo v sklop finančnih ponudb, vam ponavadi obljublajo lahek in hiter zaslužek, ali pa nakupe po neverjetno ugodnih cenah. Daleč najbolj razširjena sporočila iz omenjene kategorije so »nigerijske finančne ponudbe«, ki se uvrščajo na tretje mesto največjih internetnih prevar in sodijo, verjeli ali ne, med najbolj donosne nigerijske gospodarske panoge. Nigerijci naj bi vsako leto pobrali od naivnih investitorjev za nekaj sto milijonov dolarjev. Vse skupaj se je razpaslo do te mere, da je bila nigerijska vlada prisiljena na račun pritiskov iz tujine, sprejeti zakone, ki prepovedujejo on-line in druge prevarantske aktivnosti njenih državljanov (prav tam).

Skupni imenovalec nigerijskih finančnih ponudb je, da vam za pomoč pri prenosu denarja iz države, obljublajo milijone dolarjev. Naivnost, predvsem pa pohlep ljudi pripelje do tega, da prejemniki sporočila pogoltnejo vabo in za začetek pošiljatelju sporočila nakažejo »transakcijski davek«, »predujem«, »jamstvo« ali kaj podobnega. Seveda ni potrebno posebej omenjati, da vam od silnega bogastva, ki ga obljublajo, na koncu ostanejo le prazni žepi (prav tam).

Prevaranti se ponavadi predstavljajo z eminentnimi nazivi ali pa kot vdove oziroma sinovi afriških diktatorjev in generalov. Trdijo, da so polni cekina, vendar imajo problem, ker je trenutno njihov dostop do bančnih računov zaradi različnih razlogov blokiran. Pisma se začnejo približno takole: »Sem Miriam Abacha, vdova generala Sanija Abache, bivšega vojaškega diktatorja.« V nadaljevanju izvemo, da njeno družino sedaj maltretirajo, in da bi rada spravila nekaj deset milijonov dolarjev iz države. Za pomoč ponuja lepo provizijo, ki bo izplačana po opravljeni transakciji. Poleg oseb, ki smo jih že omenili, so ponavadi v posel vpleteni tudi razni vladni uslužbenci ali odvetniki, ki bi naj poskrbeli za izvedbo transakcije. Velikokrat se omenjata tudi Centralna banka Nigerije in Nigerijska nacionalna naftna družba (prav tam).

V primeru, da se naslovnik odzove na ponudbo, je v kratkem času pozvan, da zaradi stroškov, potrebnih za samo izvedbo transakcije poleg številke svojega bančnega računa in drugih osebnih podatkov preko mednarodnega sistema pošiljanja denarja pošlje tudi manjši znesek denarja v valuti ameriških dolarjev. Pošiljanje denarja opravičujejo s stroški odprtja računov za transfer denarja v matični državi, stroške podkupnin bančnih uslužbencev, državnim uradnikom ali drugimi stroški. Za bodoče oškodovance pomeni prvi znesek denarja, ki ga pošljejo goljufom odločujoč korak za to, da postanejo žrtve Nigerijske goljufije. Po nakazilu prvega zneska, ki je relativno majhen (nekaj sto dolarjev), si goljufi izmišljajo vedno nove stroške, ki jih sami iz različnih razlogov ne morejo pokriti, kljub temu, da bi naj posedovali milijone ameriških dolarjev. Izvabljanje denarja predstavlja bistvo Nigerijskih pisem oz. goljufij. Goljufi poskušajo od žrtve izvabiti čim več denarja, hkrati pa obljublajo skorajšnje nakazilo milijonov dolarjev. Ko žrtev nima več denarja ali ga noče poslati, jo poskušajo še prepričati, naj jim pošlje letalske karte, da ji bodo osebno pokazali, da denar obstaja. Seveda se tudi poslane letalske karte prištejejo k izgubi oškodovanca, saj goljufi po tem, ko spoznajo, da žrtev

nima več denarja ali ga več noče pošiljati, preprosto poniknejo, obljubljenega nakazila pa ni od nikoder (Lamberger, 2005).

Policija tudi v primeru prijave oškodovanca ne more izslediti goljufov. Vsi podatki so izmišljeni, poizvedovanje preko Interpola pa tudi ne prinese nobene koristi. Ocenjujemo, da je oškodovancev iz naslova Nigerijskih pisem relativno zelo malo predvsem, če upoštevamo dejstvo, da ta pisma samo v Slovenijo prihajajo na tisoče naslovov. Goljufi tukaj izkoriščajo ravno količino ponudb in verjetnost, da se na ponudbo vedno javi določeno število ljudi, ki se žal ne zavedajo, da komunicirajo in pošiljajo svoj denar popolnoma neznani osebi, ki naj bi se nahajala v nepoznani državi na drugem koncu sveta (prav tam).

Ribarjenje (*phishing*) je eden najučinkovitejših in hkrati tudi najbolj zahrbtnih napadov. Večina tovrstnih napadov se začne s preprostim elektronskim sporočilom. Kriminalci pogosto razpošljejo na tisoče elektronskih sporočil, ki so videti kot, da jih je poslala vaša banka, ponudnik internetnih storitev ali katera od internetnih trgovin. Velika večina tovrstnih napadov trdi, da je prišlo do težav z vašim uporabniškim računom, zato vas pozivajo, da sledite povezavi v sporočilu in težavo odpravite. Klik na takšno povezavo vas bo privedel na ponarejeno spletno stran, ki bo na prvi pogled videti kot pristna. V drugih primerih vas bo vpis internetnega naslova v brskalnik ravno tako privedel do ponarejene spletne strani, saj so kriminalci vdrli in spremenili vnose v sistemu za internetno naslavljanje (DMS – *domain name system*). Takšni napadi se imenujejo *pharming*. Kot da vse to še ni dovolj, bo večina tovrstnih elektronskih sporočil vsebovala še kakšno izmed oblik vohunskega programa. Nekateri izmed priloženih programov bodo beležili pritiske tipk (*keyloggers*) medtem, ko bodo drugi zajemali slike vašega zaslona in rezultate pošiljali napadalcu. Nekateri od tovrstnih zlonamernih programov bodo vaš brskalnik usmerjali na ponarejene spletne strani banke ali spletne trgovine. Tako imenovani »*keystroke loggers*« so programi, ki beležijo vaše pritiske tipk na tipkovnici. Te informacije se nato pošiljajo oddaljenem napadalcu preko interneta, ki tako odkrije gesla in druge zaupne podatke. Nekateri tovrstni programi vsebujejo seznam bank in se aktivirajo samo, ko žrtev obiše spletno stran, namenjeno bančništvu (Bratuša, 2007).

Pred nekaj leti so Slovenijo preplavila elektronska sporočila, s katerimi obveščajo srečne dobitnike, da so na loteriji v Španiji, Angliji ali na Nizozemskem zadeli glavni dobiček.

Pisma s podobno vsebino se pojavljajo tudi v klasični obliki, poslana preko pošte. Nekateri izmed naslovnikov takšnih pisem se ne zavedajo, da temelji klasično prirejanje iger na srečo oziroma loterij na zbiranju stav oziroma vložkov velikega števila igralcev v sistem. Odvisno od vrste igre na srečo, je glavni ali več dobitkov izžrebanih na podlagi naključnega izbora različnih kombinacij števil ali napovedi rezultatov različnih športnih iger (stave). Vsaka igra na srečo mora biti prijavljena pri pristojnem organu, ki igro dovoli ali ne. Vse igre na srečo, ki dovoljenja ne pridobijo, veljajo pri nas za nedovoljene. Enako velja tudi za tuje igre na srečo (Lamberger, 2005).

Kljub temu, da je splošno poznano dejstvo, da brez vložene stave oz. lastnega vložka v igro na srečo ne moreš pričakovati, da boš dobil dobiček, je kar nekaj ljudi takih, ki nasedejo ponudbam iz tujine in se na obvestilo o dobitku tudi odzovejo, pošiljajo svoje osebne podatke in denar. Po odgovoru na obvestilo o dobitku se namreč iz tujine kaj kmalu pojavi zahteva po pošiljanju osebnih podatkov in podatkov o bančnem računu, kaj kmalu pa tudi zahteve za pošiljanjem denarja, ki ga opravičujejo stroški odpiranja računov v tujini, različnimi stroški in davki od dobitka (prav tam).

V želji za lahkim zaslužkom in zaradi prevelike naivnosti, pa tudi pohlepa, mnogo ljudi pade v roke spretnih sleparjev, ki z lepimi besedami in resnim nastopom predstavijo posel, ki ga ponujajo kot priložnost stoletja. Vsak, ki prejme tako ugodno ponudbo za lahek zaslužek, bi se moral najprej vprašati kakšna je varnost naložbe, v katero vlaga svoj denar. Žal pa se ljudje odločajo brez premisleka in svoj denar pošiljajo neznancem, ki se skrivajo za izmišljenimi imeni (prav tam).

5.2 Prezare povezane z internetnimi dražbami in trgovinami

Današnje internetne storitve omogočajo dosti več, kot le izmenjavo informacij v obliki HTML dokumentov. Danes internet nudi široko paleto uporabnih storitev. Zelo popularne storitve so spletne trgovine, spletno bančništvo in spletne dražbe. Spletne trgovine in dražbe omogočajo nakupe preko interneta, vendar pa je to področje povezano tudi z mnogimi prevarami in ljudmi, ki bi radi prišli do lahkega zaslužka.

Spletna dražba pomaga spletnim uporabnikom prodati odvečne stvari iz domače zaloge, kaj takšnega za kar menijo, da bo kdo še s pridom uporabil. Prodajalci dobijo za prodani

izdelek seveda nekaj denarja, pač toliko, kot je nek drug uporabnik največ pripravljen ponuditi za omenjen izdelek. Uporaba spletne dražbe je tako za kupca kot prodajalca običajno brezplačna. Prodajalec izdelka odda oglas, ki deluje po sistemu licitiranja. To pomeni, da se za ponujeni predmet poteguje več kupcev. Predmet kupi tisti, ki v času trajanja oglasa ponudi najvišjo ceno. Ponujeni predmeti na spletnih dražbah so lahko zelo podrobno opisani in predstavljeni (tako slikovno kot tekstovno). To predstavlja za kupca veliko prednost, saj se o nakupu zaradi številnih in podrobnih informacij, lažje odloča. Za prodajalce je prednost avkcijskih oglasov v tem, da lahko predmet prodajo po višji ceni kot so upali prvotno (Skrt, 2003).

Začetna oziroma izklicna cena je cena, pri kateri se dražba začne. Pravzaprav je to najnižji še sprejemljivi ponudbeni znesek, ki je določen s strani prodajalca dražbenega predmeta. Kakšna bo končna cena, je odvisno od povpraševanja po predmetu, ki ga na dražbi prodaja. Če prodajalec postavi nizko začetno ceno in je izdelek na dražbi nekaj časa, obstaja velika verjetnost, da bo izdelek res prodan drugemu kupcu. V nobenem primeru pa prodajalec za predmet ne dobi manj, kot je njegova nastavljena začetna cena. Večje kot je zanimanje za predmet, ki se prodaja, večji bo verjetni prodajalčev izkupiček. Kupci namreč za ponujeni predmet licitirajo. Ko vidijo kak predmet, ki jih zanima, vpišejo svojo ponudbo. S tem ko vpišejo svojo ponudbo, se obvezujejo, da v primeru, da je ob koncu dražbe njihova ponudba najvišja, predmet kupijo (prav tam).

Pri prevarah in goljufijah na internetnih dražbah, gre za to, da trgovec oziroma prodajalec predstavi izdelke ali storitve na tak način, da kupec meni, da bo z nakupom veliko pridobil, kasneje pa se izkaže, da temu ni tako in izdelek ali storitev ne zadosti pričakovanjem. Takšno tveganje se še posebej poveča, ko je zelo malo podatkov o izdelku in kadar kupci nimajo možnosti, da bi ga preizkusili, preden bi ga dejansko naročili. Ravno tako kot pri trgovinah, se tudi na dražbah pri nakupovanju izdelka pojavlja poleg zaskrbljenosti pred zlorabo kreditne kartice tudi strah pred izgubo vloženga denarja, ki je povezana z nakupom izdelka, ki ga ni mogoče vrniti ali pa ga kupec sploh ne prejme (prav tam).

Internetno nakupovanje raste za 20 odstotkov na leto, medtem ko je rast klasične trgovine med 8 in 10 odstotkov. Ponavadi, ne pa vedno, so izdelki, kupljeni v e-trgovini, cenejši in lažje jih zamenjamo, če z njimi nismo zadovoljni (večina e-prodajalnih nudi možnost

zamenjave, torej se nam ni potrebno pogajati s prodajnim osebjem – samo pošljemo jim izdelek nazaj in se izognemo sitnostim). Pomembno je tudi, da ima veliko spletnih prodajalnih ekskluzivno ponudbo, ki je v klasičnih trgovinah ne bi dobili, kar posebno cenijo zbiratelji in modni navdušenci. Ne nazadnje pa je udobje nakupovanja iz domačega naslonjača in izogibanje gneči v trgovini, iskanju parkirnega prostora in neprijaznemu prodajnemu osebju za večino ljudi glavni argument, da nakupujejo prek spleta (Knehtl, 2008).

Kljub številnim ugodnostim in lepotam e-nakupovanja pa še vedno obstajajo zadržki, ki odbijajo ljudi od uporabe novih tržnih poti. Med njimi so najpogostejši (prav tam):

- strah pred zlorabo kreditne kartice;
- mnogo spletnih trgovin je samim sebi v namen, kar pomeni, da v resnici sploh ne obratujejo ali imajo takšna podjetja nerazumno dolge dobavne roke;
- zapleti pri dostavi, plačilu davkov in vračilu blaga.

Obstaja velika verjetnost nakupa ponarejenih izdelkov, še posebej pri majhnih, neznanih prodajalcih. V praksi se je zaradi tega že uveljavilo, da proizvajalci sporočijo okvirno ceno, po kateri naj bi se izdelek prodajal. Če je ponujena cena prodajalca znatno nižja od proizvajalčeve priporočene cene, obstaja velika možnost, da gre za ponaredek. S tem ko porabnik vidi izdelek le na sliki, ima prodajalec možnost, da zamolči nekatere podrobnosti o izdelku z namenom boljše prodaje. Večina »poceni« izdelkov je bodisi ponarejenih bodisi samo krinka za prevaro kupca. Nekateri kupci še vedno niso dovolj osveščeni, da bi spoznali grožnjo, preden je prepozno. Drugi se celo zavestno odločijo za nakup ponarejenega izdelka, saj se v nekaterih primerih po kakovosti le malo ločijo od izvirnikov. Prevare niso samo prodaja ponarejenih izdelkov. V posameznih primerih kupci dobijo drugačne izdelke, kot jih naročijo, ali pa jih sploh ne dobijo. Zelo pomembno je, da se pred nakupom na internetu porabnik informira o kredibilnosti prodajalca, pridobi informacije o izkušnjah drugih kupcev s tem ponudnikom in tako zmanjša možnost prevare. Cene na internetu so načeloma pregledne in porabnik lahko takoj vidi, koliko stane izdelek. Na prvi pogled pa ne more določiti, koliko bo dejansko zanj plačal. Težava je v tem, da so stroški pošiljanja in dostave visoki, skoraj nikoli pa niso vključeni v ceno izdelka. Kupec jih ponavadi izve šele tik pred dejanskim nakupom, kar lahko nakup znatno podraži (Skrtn, 2003).

Pri plačevanju izdelkov v spletnih trgovinah, posredujemo trgovcu številko svoje kreditne kartice in slepo verjamemo podatkom, ki jih objavi prodajalec na svoji spletni strani. V preteklih letih smo lahko v medijih zasledili veliko novic o podjetjih, ki so na internetu objavljala lažne ponudbe izdelkov, kupci, ki tega seveda niso vedeli pa so pridno pošiljali številke svojih kartic in kupovali izdelke, ki jih ni bilo. Zlorabo so opazili seveda prepozno, ponavadi čez nekaj tednov, ko niso prejeli plačanih izdelkov, denar na njihovih računih v bankah pa je skopnel (prav tam).

Spletno nakupovanje je najvarnejše pri znanih trgovcih. Če že kupujemo izdelke od podjetja, ki ga ne poznamo in smo zanj prvič slišali, se moramo pozanimati kako dolgo že posluje, preveriti moramo točnost njegovega naslova, rezultate poslovanja, ipd. Pri vsakem nakupovanju si natančno preberimo osnovna pravila in pogoje pod katerimi se odvija nakupni proces, pozanimati se moramo kako je poskrbljeno za varnost podatkov pri plačevanju. Še posebej moramo biti pazljivi pri posredovanju podatkov o plačilnih oziroma kreditnih karticah. Posredujemo jih lahko samo preverjenim podjetjem, nikakor pa ne z namenom dostopa do drugih internetnih strani ali, da bi dokazali svojo polnoletnost, kar je še posebej običajno pri erotičnih straneh (prav tam).

5.3 Kako preprečiti prevare in zlorabe preko interneta

Vsaka uspešno izvedena goljufija preko interneta pogojuje sodelovanje potencialnega uporabnika, kasneje oškodovanca. V približno treh četrtinah spletnih goljufij (internetne dražbe, nedostavljeno blago ali plačilo, nigerijska pisma) so podatki posredovani po lastni presoji oškodovanca, ki nasedejo ponudbam. Končno odločitev, ali postati žrtev internetne goljufije, nosi posameznik sam (Milković, Justin, 2004).

Svoje poslovanje prek interneta omejite na organizacije, ki jih poznate. Če boste začeli posel s podjetjem, ki ga ne poznate in prvič poslujete z njim, preverite čim več podatkov o tem podjetju. Še posebej bodite pazljivi s svojimi kreditnimi karticami. Posredujte jih samo preverjenim podjetjem, še bolje je, če preverite ali ima spletna stran, ki ji zaupate podatke, katerega izmed certifikatov, kot so *VeriSign* in podobno. Nikakor pa konec meseca ne pozabite preveriti tudi bančnih izpiskov (Cafuta, 2006).

Nikoli ne odgovarjajte na e-pošto, ki od vas zahteva osebne ali finančne podatke. Prav tako nikoli ne sledite povezavam do takšnih spletnih strani. Podjetja vam namreč takšnih zahtev ne smejo pošiljati prek elektronske pošte.

Pri vseh finančnih transakcijah bodite pozorni, če potekajo prek protokola SSL (naslov <https://>, vidna ikona ključavnice, če kliknete ikono boste lahko videli tudi, s katerim ključem so kodirani podatki), saj boste le s tem imeli nek nivo zaščite poslanih podatkov. Z uporabo protokola SSL lahko zagotovimo varen prenos podatkov, ne moremo pa zagotoviti varnosti podatkov na strežniku ali brskalniku. Pri nakupovanju v spletni trgovini lahko kupec s pomočjo protokola SSL varno pošlje svojo številko kreditne kartice trgovcu, nima pa nikakršnega trgovčevega zagotovila o poznejšem varovanju številke. Kupec mora zaupati trgovcu, da bo številko pozneje varno shranil pred morebitnimi napadalci oziroma je ne bo sam zlorabil. Podobno moramo storiti tudi sami in zaščititi naš računalnik pred nepooblaščenim dostopom (Cafuta, 2006).

Izogibajte se instalacij programov s spleta tako imenovanih »*dangerous downloads*«. Različni programi, ki jih brezplačno dobite na internetu (predvajanje glasbe, slike, filmi, itd.), lahko vsebujejo nevarno kodo, ki omogoča vdore v vaš računalnik in s tem posledično dostop do vaših osebnih podatkov. Zato bodite pri instalacijah teh programov previdni, prenašajte jih le s spletnih strani, ki jih poznate, preberite pa tudi licenčno izjavo (*licence agreement*), preden jo potrdite (prav tam).

Bodite pozorni na naslov e-pošte. Če boste opazili naslov s končnico hotmail.com, netscape.net, yahoo.com, volja.net ter email.si in podjetja ne poznate, raje takoj odnehajte. Na internetu obstajajo spletne strani, kjer si lahko v nekaj minutah brezplačno odprete poštni predal in z njim počnete karkoli želite. To pa je bilo samo nekaj izmed teh naslovov. V vsakem primeru pa lahko pri vsakem e-naslovu v nekaj minutah na internetu preverite, kdo je lastnik domene na katerem izmed »*whois*« naslovov. Zadosten razlog za skepso je, če se ime domene drastično razlikuje od imena podjetja ali da je lastnik domene navidezno uglednega podjetja neka fizična oseba. Prav tako lahko v številnih poslovnih registrih na internetu v nekaj minutah preverite, če podjetje sploh obstaja (prav tam).

S pomočjo spletnih strani, ki so posvečene prevaram in potegavščinam na internetu, preverite, če sporočilo, ki ste ga prejeli, morda ne sodi mednje. Zavedajte se, da če nekaj zveni predobro, da bi bilo res, potem tudi ni. Niti en normalen in pošten posel ne more v kratkem času prinesiti enormne profite in biti povrh še brez rizikov. Kljub vsem opozorilom in preventivi, bodo prevaranti še naprej igrali na karto človeške naivnosti, neumnosti in pohlepa. Oseb, ki jim bodo nasedle, nikoli ne bo zmanjkalo, česar se prevaranti še kako dobro zavedajo (Skrut, 2003).

5.4 Prevare storjene preko drugih medijev

Z razvojem moderne tehnologije na področju telekomunikacij in izgradnji globalnih informacijskih avtocest, se je drastično povečalo število zlorab na tem področju, kar posledično prinaša ogromne izgube. Kljub nenehnemu razvoju tehnik, ki preprečujejo zlorabe, obstajajo posamezniki ali organizirane skupine, ki premostijo vse varnostne ovire. Potem, ko pa sistemi za preprečevanje zlorab odpovedo oziroma so jih zlonamerni uporabniki zaobšli, je nujno potrebno zaznati zlorabo. Z izboljšanjem strojne in programske opreme se pojavljajo vse bolj kompleksni algoritmi in sistemi za odkrivanje zlorab. Ti algoritmi so uspešno uporabljeni pri zaznavi zlorab na področju zlorab bančnih kartic, pranju denarja, e-poslovanju, zlorab v telekomunikacijskih sistemih in računalniških vdorih (Krenker, Mesojednik, Bešter, 2005).

Zaznavanje zlorab je dejavnost, ki se neprestano razvija. Zmeraj, ko se razve za določen algoritem oziroma metodo, ki je uporabljena za zaznavo zlorab, tisti, ki zlorablja sistem, spremenijo strategijo napadov z namenom, da jih sistem za zaznavo zlorab ne bi zaznal. Posledica tega je, da morajo razvijalci opreme za zaznavo zlorab razviti in implementirati zmeraj nove algoritme in metode. Potrebno pa se je zavedati, da se poleg že obstoječih zločincev pojavljajo novi, z novimi strategijami in idejami. To pomeni, da je potrebno, v sistemih za zaznavo, obdržati vse starejše načine zaznave zlorab in jih nadgraditi z novjšimi algoritmi in metodami (prav tam).

Telekomunikacije so se v zadnjih letih zelo razvile, še posebej na področju mobilnih telekomunikacij s cenovno ugodnimi prenosnimi telefonskimi aparati. S povečanjem števila mobilnih aparatov se je povečala tudi zloraba. Po podatkih evropskega združenja *Communication Fraud Control Association (CFCA)* so zlorabe oškodovale upravljavce

telekomunikacijskih omrežij za 12 milijard ameriških dolarjev v letu 2001, v letu 2002 pa je ta ocena še višja, 16 milijard ameriških dolarjev. CFCA ocenjuje, da zlorabe na področju telekomunikacij poberejo od 3% do 8% letnega prihodka panoge. V posameznih državah so lahko številke še višje, nekateri ocenjujejo, da lahko zlorabe predstavljajo tudi do 20 % letnega prihodka (prav tam).

Zlorabe v telekomunikacijah lahko delimo in združujemo po njihovih skupnih lastnostih. Tako poznamo tipične skupine zlorab (prav tam):

- naročniška zloraba,
- tehnična/mrežna zloraba,
- notranja zloraba,
- zloraba ročnih aparatov,
- socialni inženiring.

Zaznava zlorab poteka na nižjem oziroma višjem nivoju. Na nižjem nivoju lahko uporabimo metodo enostavnih pravil. Primer takšne zaznave zlorab klicev poteka na osnovi trajanja in lokacije klica. Klici, ki so izjemno dolgi po času in po geografski lokaciji in niso značilni za nekega uporabnika hitro dvignejo sum o potencialni zlorabi. Na višjem nivoju pa uporabimo zahtevnejša orodja, kot so statistični in verjetnostni izračun, metode najbližjega sosedu, mehka logika, povezalne analize, nevronske mreže, odločitvene funkcije, socialno mrežne metode ter vizualne metode rudarjenja podatkov. Ti algoritmi in metode iščejo elemente v podatkovni bazi, ki predstavljajo netipično obnašanje uporabnika (prav tam).

V primerih, ko zaznamo zlorabo, le to sporočimo nadzoru. Obstaja pa več načinov odločanja o tem kaj je oziroma kaj ni zloraba. Najpreprostejše je odločanje s strogo mejo, uporabnik je bodisi pošten ali nepošten, vmesnih stanj ni. Takšen način lahko prinese veliko napačnih obveščanj. Problem pa ni samo v ne javljanju zlorab, pač pa tudi v javljanju napačno zaznane zlorabe. To naredi sistem nezanesljiv in posledično neuporaben (prav tam).

Ena izmed težav pri odkrivanju zlorab je ta, da imamo veliko število pravih akcij na eno zlorabo. Ocenjuje se, da obstaja ena zloraba na tisoč akcij, kar pomeni, da je v osnovi že 99,9 % vseh klicev legitimnih. To pomeni, da morajo biti metode za odkrivanje napak zelo učinkovite, da nam ne javljajo preveč napačno zaznanih zlorab. Če uporabljamo

metode za zaznavo zlorab, ki so manj zanesljive, ne pridobimo ničesar, razen velikega števila lažnih alarmov. Težava se pojavi tudi, ko povsem pošten uporabnik spremeni način obnašanja. Sprememba obnašanja je lahko počasna ali pa nenadna, v obeh primerih pa lahko gre za zlorabo. Pri počasni spremembi uporabnikovega obnašanja lahko na eni strani povsem upravičeno sklepamo, da uporabnik počasi spreminja svoje navade. Po drugi strani pa lahko počasno spreminjanje uporabnikovega načina delovanja razumemo, kot zlorabo. V tem primeru tisti, ki zlorablja uporabnika, namenoma zelo počasi spreminja način njegovega delovanja z razlogom, da ne bi aktiviral določenih alarmov (prav tam).

Zlorabe na področju telekomunikacije predstavljajo velik problem, saj povzročajo milijardne izgube (v evrih). Zato je nujno potrebno zaznati te zlorabe in narediti vse kar je v naši moči, da se jim v prihodnje izognemo. Če pa zaščita sistemov ni dovolj dobra in se zlorabe še naprej pojavljajo, pa je potrebno čim prej zaznati zlorabe in osebe, ki zlorablajo telekomunikacijsko omrežje in storitve, jih ujeti in primerno kaznovati. Vsekakor pa jim onemogočiti nadaljnjo zlorabo omrežja in storitev (prav tam).

6 PREISKANOST PREVAR IN KAZNIVOST

Tabela št. 1; Struktura KD, za katere je policija podala kazenske ovadbe v letih 2003–2007.

Vir: Poročila o delu policije na področju kriminalitete v letih 2003–2007.

Kaznivo dejanje	2003	2004	2005	2006	2007
Zoper premoženje:	55.983	66.303 + 228*	63.988 + 708*	66.196 + 738*	63.158 + 753*
Goljufija	2706	3479	3913	4533	4499
Delež preiskanih KD	94,20 %	94,05 %	94,94 %	94,31 %	94,13 %
Zoper gospodarstvo:	6.794	5.697 + 176*	5.322 + 682*	6.696 + 1.340*	6.785 + 974*
Lažni stečaj	0	5	3	2	1
Delež preiskanih KD	0 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Povzročitev stečaja z nevestnim gospodarjenjem	3	7	3	4	5
Delež preiskanih KD	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Oškodovanje upnikov	65	42	50	33	36
Delež preiskanih KD	100 %	100 %	96 %	100 %	100 %
Poslovna goljufija	1672	883 + 171*	333 + 649*	112 + 1300*	57 + 936*
Delež preiskanih KD	99,70 %	99,43 %	99,54 %	99,44 %	98,97 %
Preslepitev pri pridobitvi posojila ali ugodnosti	5	9 + 5*	5 + 6*	7	1 + 2*
Delež preiskanih KD	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji	1	0	0	0	0

* po sprejemu novega Kazenskega zakonika leta 2004 s spremembami.

Delež preiskanih KD	100 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Preslepitev kupcev	8	2	0	0	1
Delež preiskanih KD	100 %	100 %	0 %	0 %	100 %
Zloraba položaja ali pravic	201	207	145	175	231
Delež preiskanih KD	99,00 %	98,07 %	99,93 %	99,71 %	98,27 %
Poneverba	477	581	512	1000	986
Delež preiskanih KD	98,74 %	98,97 %	99,80 %	99,50 %	99,29 %
Nedovoljeno sprejemanje daril	4	2	1	0	1
Delež preiskanih KD	100 %	100 %	100 %	0 %	100 %
Nedovoljeno dajanje daril	3	4	0	0	0
Delež preiskanih KD	66,67 %	100 %	0 %	0 %	0 %
Pranje denarja	5	4	5	5	3
Delež preiskanih KD	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Zatajitev finančnih obveznosti	83	87	111	194	213
Delež preiskanih KD	100 %	98,85 %	99,10 %	98,45 %	99,06 %

Gospodarska kriminaliteta je pojav, ki se po vsebini in obsegu stalno spreminja. Njene pojavne oblike so odvisne od družbenega in gospodarskega sistema, v katerem se pojavljajo, veljavne zakonodaje, razvoja novih tehnologij in drugih dejavnikov, ki vplivajo na poslovanje. Značilnost gospodarske kriminalitete je ne glede na okolje, v katerem se pojavlja, precejšnje tako imenovano temno polje, saj posledice tovrstnih kaznivih dejanj največkrat niso neposredno vidne, še zlasti pri kaznivih dejanjih, pri katerih oškodovanec ni fizična ali pravna oseba, ampak država. Obseg odkrite gospodarske kriminalitete je tako odvisen od sposobnosti in zmožnosti organov odkrivanja, zakonodaje, pripravljenosti oškodovancev in drugih za prijavljanje kaznivih dejanj.

Iz tabele je razvidno, da je delež preiskanosti kaznivih dejanj zelo visok. Zanimivo pa bi bilo videti, koliko storilcev je bilo obsojenih za ta kazniva dejanja. Po mojem mnenju ta številka ni visoka. Med kaznivimi dejanji gospodarske kriminalitete bodo še naprej v ospredju tradicionalna dejanja s področja gospodarske kriminalitete, kot so različne oblike goljufij, prevar in preslepitev, zloraba položaja in poneverbe ter kazniva dejanja, storjena na škodo države oziroma državnega proračuna.

7 RAZPRAVA

Bistvo prevare je nepošteno ravnanje. Da se pojavi prevara, običajno obstajajo določeni predpogoji, ki jih narekuje samo delovanje organizacije in odnos ljudi, ki v njej delajo. Posameznike ali skupine spodbujajo k prevaram različne okoliščine ali osebne značilnosti, kot so dolgovi, težnje po izboljšanju položaja, priložnost, nepoštenost (nekateri ljudje se vedno skušajo izogniti pravilom – če jim uspeva, postanejo zgled drugim). Velik vpliv na posameznika ima njegov finančni položaj, ki je pogosto razlog za storitev prevare. S tem, ko ogoljufajo delodajalca, pridejo do denarja, s katerim lahko še naprej ohranijo ali izboljšajo svoj finančni položaj. Veliko storilcev prevare je nezadovoljnih s svojim plačilom, z odnosom nadrejenih do zaposlenih. Storilec meni, da so njegova dejanja sprejemljiva oziroma dopustna.

Storilci gospodarskega kriminala so v večini primerov izobraženi in inteligentni, strokovno podkovani in izkušeni. Kazniva dejanja izvršujejo v okviru svojega rednega dela. Pri tem uporabljajo tudi pomoč strokovnjakov iz drugih področij poslovanja, kakor tudi nasvete pravnikov. Na podlagi svojega dobrega ekonomskega položaja skušajo vplivati tudi na politike in visoke državne uradnike. Ekonomska moč jim omogoča tudi vpliv na medije, ki velikokrat odločilno vplivajo na oblikovanje javnega mnenja. Motivi za storitev prevare so različni. Včasih išče storilec korist zase ali za koga drugega (poneverbe, zloraba uradnega položaja), za podjetje ali za organizacijo v kateri je zaposlen, ali pa želi neupravičeno pridobiti korist za drugo podjetje ali pravno osebo.

Storilci računalniške kriminalitete so zelo različnih profilov in izhajajo iz različnih družbenih skupin. To so lahko študentje, amaterji, člani skupin organiziranega kriminala, teroristi. Večina znanih storilcev računalniške kriminalitete ni nadpovprečno nadarjena, stari so od 10 do 60 let, računalniška tehnologija jim predstavlja izziv. Pojavljajo pa se tudi drugi motivi kot so pohlep, maščevanje, lahko pa tudi zgolj iz zabave.

Prevare so trn v peti državnim organom, organom nadzora in organom pregona ne samo v Sloveniji, temveč povsod po svetu. Prevaro je že po njeni naravi težko odkriti. V prihodnosti se bo prevar mogoče ubraniti le z njihovim pravočasnim odkrivanjem, kar pomeni, da bodo podjetja morala usposobiti zaposlene tako, da se bodo odzvali ob sumljivih transakcijah. Dobro bo treba poznati zaposlene in dobavitelje ter razviti

informacijske sisteme, ki bodo pravočasno zaznali sumljive transakcije. V veliko podjetjih nadzorni sistemi niso prilagojeni odkrivanju prevar, tveganja so pogosto podcenjena ali sploh niso identificirana. Tudi če obstaja nadzor, je mogoče, da prevladajo odločitve poslovodstva ali zarote, zato ni nenavadno, da ima naključje večinoma pomembno vlogo pri odkrivanju kršitev (Duhovnik, 2005).

Celovit program za preprečevanje prevar vključuje preprečevanje nastanka prevare, zgodnje odkrivanje prevar, preiskovanje prevar ter odpravo posledic in ukrepe proti storilcem. V okviru zgodnjega odkrivanja prevar je smiselno vzpostaviti neodvisni in zaupni komunikacijski kanal za sporočanje sumov prevar. Ta lahko celo zagotavlja anonimnost vsakemu zaposlenemu, ki se odloči za obvestilo o sumu. Sicer pa imajo pomembno vlogo pri zgodnjem odkrivanju prevar notranji revizorji, pomemben vir informacij pa so tudi reklamacije strank (Rošker, 2005).

Končno odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar nosi uprava ali oddelek notranje revizije. Veliko podjetij za obvladovanje prevar nima jasno izoblikovane strategije. Čeprav se večina strinja, da naj bi neka raven poslovodstva ali neki sektor v okviru podjetja, kot je uprava, notranja revizija ali pravni oddelek, bil odgovoren za preprečevanje in odkrivanje prevar, je po raziskavi le 22 odstotkov podjetij tem posameznikom zagotovilo takšno usposabljanje. V praksi je veliko razlogov, zakaj se podjetja odločijo, da ne bodo kazenskopravno preganjala prevaranta. Med najpomembnejšimi so skrb zaradi negativne publicitete, strah pred dolgimi sodnimi procesi in prepričanje, da je verjetnost povrnitve ukradenih sredstev majhna (Horvat, 2001).

Čeprav se prevarant kazenskopravno preganja, je izgubljena sredstva težko pridobiti. Po raziskavi, ki jo je leta 2001 opravila mednarodna skupina *PriceWaterhouseCoopers*, je le vsakemu petemu podjetju, ki je zahtevalo povračilo nelegalno odtujenih sredstev, uspelo nadomestiti več kot 50 odstotkov ukradenih sredstev (prav tam).

Pristojni za upravljanje so praviloma odgovorni za zagotavljanje, da podjetje uresničuje svoje namene, za računovodsko poročanje in za poročanje zainteresiranim strankam. Posamezne naloge pristojnih za upravljanje oziroma poslovođenje se lahko razlikujejo od države do države. Poslovodstvo je s podporo pristojnih za upravljanje dolžno posvečati

veliko pozornost pri preprečevanju prevar, kar zmanjšuje možnost prevar in je obenem svarilo pred njimi. Za to pa je potrebna kultura poštenosti in etičnega obnašanja. Takšno kulturo morajo s svojim obnašanjem spodbujati vodstvo in pristojni za upravljanje. Njeno oblikovanje vključuje ustvarjanje pozitivnega delovnega okolja, kamor sodijo zaposlovanje, usposabljanje in napredovanje primernih zaposlenih, obdobje potrditve zaposlenih o njihovi odgovornosti in ustrezno ravnanje v primeru dejanske, možne ali domnevne prevare (Duhovnik, 2005).

Odgovornost pristojnih za upravljanje podjetja je z nadzorovanjem posloводства zagotoviti neoporečno ureditev računovodstva in računovodskega poročanja v podjetju ter obstoj ustreznih kontrol, zlasti tistih za spremljanje tveganja, računovodskega kontroliranja in upoštevanja predpisov. Odgovornost posloводства podjetja je vzpostaviti okolje kontroliranja ter skrbeti za usmeritve in postopke, ki pomagajo dosegati kolikor je mogoče pravilno in uspešno poslovanje. Ta odgovornost vključuje uvajanje in zagotavljanje nemotenega delovanja ureditev računovodstva in notranjega kontroliranja, ki sta namenjeni preprečevanju in odkrivanju prevar. Takšni ureditvi zmanjšujeta tveganje napačnih navedb, izhajajočih iz prevar, vendar ga ne odpravljata. Tako posloводство prevzema odgovornost za vsako preostalo tveganje (prav tam).

Revizor, ki je zaposlen v podjetju, mora s svojim delom ugotoviti ali so računovodski izkazi v vseh pomembnih pogledih pripravljeni v skladu z opredeljenim okvirom računovodskega poročanja, in dati utemeljeno zagotovilo, da so računovodski izkazi kot celota brez pomembnih napačnih navedb, kakršne povzročajo tudi prevare. Dejstvo, da je opravljena revizija, lahko deluje kot svarilo, vendar revizor ni odgovoren in ne more biti odgovoren za preprečevanje prevar. Tveganje, da ne bodo odkrite pomembne napačne navedbe, izhajajoče iz prevar, je večje kot tveganje, da ne bodo odkrite pomembne napačne navedbe, izhajajoče iz napak, kajti prevara lahko vključuje zapletene in skrbno organizirane načine prikrivanja, kot so ponarejanje, preišljena opustitev evidentiranja poslov ali namerna napačna predstavitev revizorju (prav tam).

Revizorjeva zmožnost odkriti prevaro je odvisna od dejavnikov, kot so izkušnost krivca, pogostnost in obseg prikrivanja, raven skrivnega dogovora, relativna velikost prikrojenih posamičnih zneskov ter hierarhični položaj vpletenih. Tveganje, da revizor ne bo odkril pomembnih napačnih navedb, izhajajočih iz poslovodskih prevar, je večje kot

tisto, ki izhaja iz prevar, ki jih storijo zaposleni, kajti poslovodstvo in pristojni za upravljanje so pogosto na položaju, ki predpostavlja njihovo neoporečnost in jim omogoča kršenje formalno vpeljanih kontrolnih postopkov. Poslovodstvo ima na nekaterih ravneh možnost kršiti kontrolne postopke, ki so namenjeni preprečevanju podobnih prevar drugih zaposlenih, na primer z usmerjanjem podrejenih, da knjižijo posle napačno ali jih prikrijejo. Glede na svoj vplivni položaj v podjetju ima poslovodstvo možnost bodisi usmerjati zaposlene, da napravijo nekaj, bodisi jih spodbujati, da mu pomagajo pri prevari, česar se zavedajo ali pa tudi ne (prav tam).

Preprečevanje nastanka prevar temelji na dveh aktivnostih (Mladenovič, 2006):

- ustvariti in vzdrževati je potrebno kulturo poštenosti, odprtosti in sodelovanja,
- ocenjevati je potrebno tveganja za nastanek prevar in se odzivati s konkretnimi ukrepi, ki ta tveganja znižujejo in onemogočajo ustvarjanje priložnosti.

Z ustrezno kadrovske politiko je potrebno zagotoviti kadrovanje usposobljenih strokovnjakov, zagotoviti je potrebno nenehno izobraževanje do doseganja odličnosti, potrebno je sprejetje kodeksa etičnega obnašanja, ki bi ga zaposleni morali letno podpisovati, krepiti je potrebno kulturo etičnega in poštenega poslovanja, potrebno je zagotoviti ustrezno nagrajevanje zaposlenih, ustvariti pozitivno delovno ozračje, spremljati delo zaposlenih, omogočiti anonimno sporočanje prevar, ustvariti je potrebno pričakovanje kaznovanja v primeru storitve prevare, zaposleni morajo biti za svoje delo primerno plačani (prav tam).

Da bi bili bolj uspešni pri zmanjševanju števila prevar bi bilo potrebno uvesti odločno kaznovanje prestopnikov, v razpravo in preiskavo o prevarah in korupcijo v javnem sektorju bi morali vključiti najširšo javnost (npr. obveščanje preko interneta in drugih medijev), osredotočiti bi se bilo potrebno na odpravo pomanjkljivosti sistemov, ki dopuščajo nastanek prevar in korupcije. Ker se v sistemih, kjer so plače fiksne in nizke, ustvarjajo ugodna tla za prevaro in korupcijo, bi morali uvesti sistem nagrajevanja javnih uslužbencev glede na rezultate njihovega dela.

Ker so mediji del našega vsakdanjika, bi se morali osredotočiti na to, da bi preko njih obveščali o prevarah, saj le te postajajo čedalje bolj težaven in množičen problem, s katerim se ne srečujejo samo pravne osebe, temveč tudi posamezniki. Mediji krojijo naše

življenje, nas usmerjajo in večini ljudi kreirajo njihovo osebno mnenje. Po mojem mnenju bi mediji lahko močno vplivali na zmanjšanje števila prevar, saj bi ljudje ob stalnem obveščanju postali bolj pozorni na dogajanje okoli sebe, vendar bi bilo to možno doseči le ob dobrem sodelovanju policije in medijev.

Učinkovito odkrivanje gospodarske kriminalitete in korupcije bo v prihodnosti mogoče ob predhodnem obvladovanju strokovnih in kriminalističnih znanj ter učinkovitem medsebojnem sodelovanju tako predstavnikov policije in tožilstev ter v nekaterih primerih ob strokovni pomoči različnih državnih organov in institucij, ki so zadolžena za posamezna strokovna področja in imajo ozka posebna znanja. Za uspešen pregon gospodarske kriminalitete se nujno predpostavlja tako poznavanje ekonomije kot prava. Ekonomska znanja so tista, ki preiskovalcem omogočijo analizo poslovnih procesov v javnem, profitnem in neprofitnem sektorju ter rekonstrukcijo izvršenih dejanj. Šele takrat, ko so sporna dejanja ugotovljena, pravna znanja omogočajo presojo ali je ali ni bilo storjeno kaznivo dejanje oziroma prekršek.

Za zagotavljanje večje moralnosti ravnanja ključnih oseb v poslovnem okolju poskušamo le-to doseči z oblikovanjem poslovne etike in usposabljanjem zaposlenih na tem področju. Od podjetij se pričakuje, da bodo oblikovala tudi kodeks etičnega ravnanja in seveda zaposlovala poštene posameznike. Sama menim, da je taka preventiva uspešna, če vse to podpira tudi vodstvo, ki je zaposlenim zgled za vzorno ravnanje. Prav hitro se lahko zgodi, da zaposlenega zapeljejo drugi privlačnejši interesi, za katerimi stojijo osebne koristi. Zato morajo biti predvsem vodje podjetij moralno močne in etično odgovorne osebe, ki se znajo takšnim pritiskom upreti. Po mojem mnenju lahko le tak način vodenja skupaj s transparentnostjo poslovanja vodi podjetje v dolgoročno uspešnost.

VIRI:

- Bratuša, T. (2007). *Varnost za telebane: kraja identitete*. Članek dobljen 29.4.2008 na http://www.mojmikro.si/prezivetivarnost/varnost_za_telebane_kraja_identitete.
- Cafuta, V. (2006). *Prevarantov ne bo zmanjkalo, naivnežev pa tudi ne*. Članek dobljen 4.4.2008 na <http://ozs.si/obrtnik/prispevek.asp?Idpm=3480>.
- Coenen, T. L. (2007). *How to commit fraud and get away with it?* Članek dobljen 29.4.2008 na <http://www.wislawjournal.com/archive/2007/0514/coenen-051407.htm>.
- Dobovšek, B. (1997). *Organizirani kriminal*. Ljubljana, Založba Unigraf.
- Dobovšek, B. (2004). *Korupcija v gospodarstvu*. Publikacija dobljena 5.5.2008 na http://www.kpk-rs.si/fileadmin/kpk.gov.si/pageuploads/pdf/publikacije/korupcija_v_gospodarstvu.pdf.
- Duffield, G., Grabosky, P. (2001). *The psychology of fraud*. Članek dobljen 8.4.2008 na <http://www.aic.gov.au/publications/tandi/ti199.pdf>.
- Dvoršek, A. (2003). *Kriminalistična metodika*. Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola.
- Dvoršek, A., Selinšek, L. (2005). *Problematika finančnega kriminala v Sloveniji*. Ljubljana, Fakulteta za policijske-varnostne vede, Pravna fakulteta.
- Gasar, S. (2004). *Dejstva o laganju: kako prepoznati laž*. *Varstvoslovje*, let. 6/št. 3, 237-246.
- Gregorič Bon, N. (2008). *Kaj pomeni izraz »psihopat«*. Članek dobljen 5.11.2008 na <http://www.sinapsa.org/TM/poljudno.php?id=58>.
- Horvat, T. (2001). *Zaposleni povzročijo več prevar kot zunanji sodelavci*. Članek dobljen 5.4.2008 na http://www.finance.si/12751/Zaposleni_povzro%28ijo_ve%28_prevar_kot_zunanji_sodelavci.
- Juričan, D. (2001). *Korupcija kot socialno in politično zlo*. Članek dobljen 25.4.2008 na <http://www.radiostudent.si/projekti/demokracija/teksti/40korupcija.html>.
- Kazenski zakonik (Ur. l. RS, 55/08 str. 5866).
- Knehtl, M. (2008). *Nakupovanje prek interneta*. Članek dobljen 30.5.2008 na http://www.njena.si/kariera/finance/nakupovanje_prek_interneta_/menu_id_91.html
- Kobal, M. F. (2007). *Psihopatologija za varnostno in pravno področje*. Ljubljana, Fakulteta za varnostne vede.

- Kovač Kostantinovič, L. (2002). *Evropa raj za sleparje*. Članek dobljen 20.4.2008 na <http://www.revijakapital.com/kapital/svetovnitrgi.php?idclanka=148>.
- Kranjc, J. (2000). *Korupcija in pravo*. Javna uprava, Ljubljana 2000.
- Krenker, A., Mesojednik, M., Bešter, J. (2005). *Algoritmi in metode za zaznavo zlorab na področju telekomunikacij*. *Varstvoslovje*, let. 7/št. 2, 158-171.
- Kukovec, B. (2003). *Zlorabe in prevare na internetu*. Članek dobljen 20.5.2008 na http://66.102.9.104/search?q=cache:9gLBtivZgW8J:lisa.uni-mb.si/student/predmeti/mk/vaje2003_2004/clanki.
- Lukman, M. (2006). *Psihologija storilcev računalniške kriminalitete*. *Varstvoslovje*, let. 9/št. 1, 2, 69-78.
- Milkovič, J., Justin, M. (2004). *Internetni kriminal*. Članek dobljen 10.4.2008 na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/kiber/texts/krimin/krimin.html>.
- Mladenovič, Z. (2006). *Odgovornost državnega revizorja za odkrivanje prevar*. Članek dobljen 13.6.2008 na [http://www.rs-si/rsrs/rsrs.nsf/V/KF9BC5BEA00A8EB57C125719B002CA5B4/\\$file/Odgovornost_drzavnega_revizorja_prevare.ppt](http://www.rs.si/rsrs/rsrs.nsf/V/KF9BC5BEA00A8EB57C125719B002CA5B4/$file/Odgovornost_drzavnega_revizorja_prevare.ppt).
- Obligacijski zakonik (Ur. l. RS, 83/2001, 97/2007)
- Policija. (2003). Poročilo o delu (policije) na področju kriminalitete v letu 2003. Dostopno dne 10.9.2008 na <http://www.policija.si/portal/statistika/kriminal/pdf/delo-krim2003.pdf>.
- Policija. (2004). Poročilo o delu (policije) na področju kriminalitete v letu 2004. Dostopno dne 10.9.2008 na <http://www.policija.si/portal/statistika/kriminal/pdf/delo-krim2004.pdf>.
- Policija. (2005). Poročilo o delu (policije) na področju kriminalitete v letu 2005. Dostopno dne 10.9.2008 na <http://www.policija.si/portal/statistika/kriminal/pdf/delo-krim2005.pdf>.
- Policija. (2006). Poročilo o delu (policije) na področju kriminalitete v letu 2006. Dostopno dne 10.9.2008 na <http://www.policija.si/portal/statistika/kriminal/pdf/delo-krim2006.pdf>.
- Policija. (2007). Poročilo o delu (policije) na področju kriminalitete v letu 2007. Dostopno dne 10.9.2008 na <http://www.policija.si/portal/statistika/kriminal/pdf/delo-krim2007.pdf>.
- Selinšek, L. (2006). *Gospodarsko kazensko pravo*. Ljubljana, GV Založba.

- Skrtnar, R. (2003). *Internetne prevare in potegavščine*. Članek dobljen 10.4.2008 na <http://www.nasvet.com/internet-prevare/>.
- Skrtnar, R. (2003). *Slovenske spletne dražbe*. Članek dobljen 30.5.2008 na <http://www.nasvet.com/drazbe/>.
- Šeme Hočevar, V. (2007). *Pranje denarja: učinkovito odkrivanje in preprečevanje*. Ljubljana, GV Založba.
- Trojnar, F. (2002). *Moč osebne rasti. Sezite po uspehu, v osebni, družinski in poslovnem življenju*. Maribor, 2002.
- Trstenjak, A. (1979). *Psihologija dela in organizacije*. Ljubljana, Dopolna Delavska Univerza Univerzum.
- Walters, S. B. (2003). *Resnica ali laž? Kako prepoznati laž in se zavarovati pred prevaro*. Ljubljana, Mladinska knjiga Založba d. d..
- Wells, J. T. (2001). *Why employees commit fraud?* Članek dobljen 29.4.2008 na <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/feb2001/wells.htm>.
- Zakon o preprečevanju korupcije (Ur. l. RS, 2/2004)
- Žerjav, C. (1994). *Kriminalistika*. Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve.
- Žerjav, C. (2003). *Priložnost naredi tatu*. Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola.
- 24ur.com, (2007). *Je vaš sodelavec psihopat?* Članek dobljen 10.12.2008 na <http://24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/je-vas-sodelavec-psihopat.html>.

DELOVNI ŽIVLJENJEPIS KANDIDATA

Rodila sem se 19. novembra 1983 očetu Jožetu in materi Vincenciji. Leta 1990 sem začela obiskovati osnovno šolo v Lučinah, kamor sem hodila štiri leta. Naslednja štiri leta sem obiskovala osnovno šolo Ivana Tavčarja v Gorenji vasi. Osnovno šolo sem uspešno končala in se leta 1999 vpisala na Srednjo ekonomsko šolo v Kranju, smer upravni tehnik. Po končani srednji šoli sem se odločila za vpis na Visoko policijsko-varnostno šolo v Ljubljani. Delovne izkušnje sem si v času študija nabirala z delom preko študentskega servisa.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomska naloga z naslovom Psihološki vidiki prevar v celoti in izključno moje avtorsko delo.

Ljubljana, 2009

Katarina Bizovičar